

ЛЕВ СТАХОВСЬКИЙ

3 ВЕНЕСУЕЛЬСЬКОГО

ЩОДЕННИКА

ВИДАВНИЦТВО
МИКОЛИ
ДЕНИСЮКА

Лев Стаховський

Lev Stachovskyj

З ВЕНЕСУЕЛЬСЬКОГО ЩОДЕННИКА

DEL DIARIO VENEZUELANO

*Проект зі збереження
видавничої спадщини
української еміграції*

bohuslavskyj@i.ua

Editorial Mykola Denysiuk

Buenos Aires

1953

Видавництво Миколи Денисюка

Буенос-Айрес

1953

Всі права застережені

Обкладинка роботи Б. Крюкова

Друкарня — "Champion", J. V. Gonzalez 2375
Buenos Aires

СТОЛИЦЯ НАЗИВАЄТЬСЯ КАРАКАС

Під'їжджаємо до Каракасу. На одному з гострих поворотів є велика таблиця, на якій написано, що ми знаходимося за 8 км. від міста, що було засновано в р. 1567 Доном Дієго де Лосадою, та довідуємося, що повна офіційна назва столиці — Сантіяго де Леон де Каракас, і що вона є 922 м. над морем.

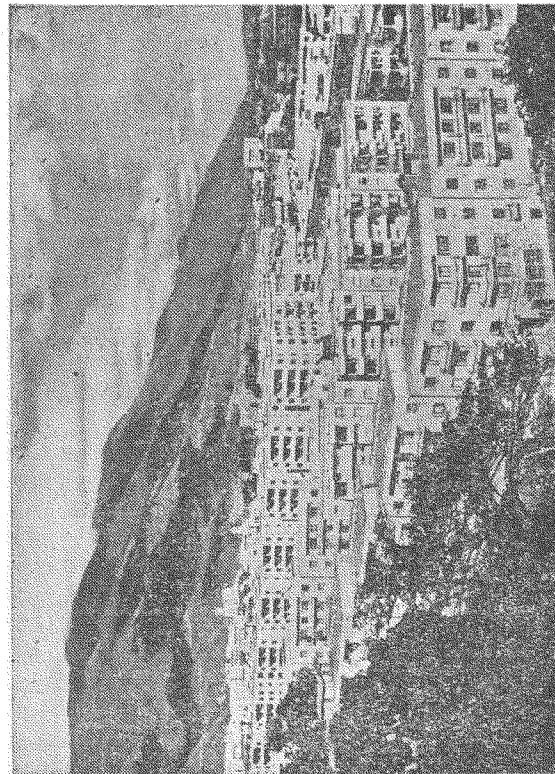
Перше враження від цієї дільниці міста, що ми бачимо, є більш, ніж застрашуюче. На майже голих, червоно-глиняних горбках ліпляться нужденні хибарки, як гнізда ластівок. Деякі збиті з дерев'яних скринь, деякі з картону, де-не-де з бетонних бльоків... Маленькі, не привітні... І це тут доля мені присудила жити!... Зі страхом питаю шофера, розкішного Гудсона, який, не числячися з жодними приписами їзди, щасливо провіз мене через всі закрути дороги Ля Гвайра Каракас, невже це є місто? Шофер відповідає: "О, но, сеньор, та де — тут живе біднота, всяка голота. Це не Каракас, о Каракас є "уна Маравіля". І він закриває очі з виразом насолоди.

Дійсно, це було лише те, що американці

називають "слямс". Ще один закрут, і з висоти перед нашими очима розкидається широка долина, оточена зелено-синіми горами, і в ній лежить — розкішно розкинувшись, як чарівна казкава принцеса, серед пишно зелених садків, столиця Венесуелі.

Каракас — це місто великих контрастів, фантастичної, переходячої всі межі уяви розкоші, і потрясаючої бідності... Сантіяго де Леон де Каракас... Звучить пишно... Каракас — було індієське плем'я, що в часах "ковквісти" (завоювання) заселяло ту родючу долину, яка тепер відома під назвою Дістрітто Федераль та Міранда. Самі ж індієці так були названі від рослини, що виростала в цій області. Її називають "бледо" — в ті часи її називали "каракас".

Каракаси та їх сусіди текеси були надзвичайно войовничі, і тому високоположена між горами плодюча долина, де вони жили, все ніяк не піддавалася еспанському завоюванню. Пробував з ними щастя конкістадор Франсіско Фахардо, і тричі "сасіQue" каракасів і текесів, славний Гвайкапуρο його відбивав. Теж войовничий конкістадор Хуан Родрігес Суарес був в 1561 ним і касіком племені "Тарамзінас" Парамаконі розбитий на голову. Тоді губернатор Венесуелі Дон Педро Посе де Леон (не той славнозвісний Хуан Понсе де Леон, який, шукаючи джерело молодости, відкрив в

Каракас — столиця Венесуелі

1512 р. Флоріду) дав відважному капітану Дієго де Лосаді військо, що складалося з 150 еспанців та 800 індіців, і післав його покорити непоборних каракасів. Йому пощастило їх підбити, увійти до їх долини та тут в 1567 р. заложити місто, що було їм названо Сантіяго де Леон де Каракас.

Та Гвайкапуро все турбував їх спокій. Одної ночі Лосада вислав Франціска Інфанта з 80 вояками, які окружили хату, де спав касіке разом зі своїми 22 лучниками. Індіці боронилися, як дикі звірі: еспанці підпалили хату і Гвайкапуро, побачивши, що смерть неминуча, з мечем в руках кинувся на еспанців та впав мертвим з десятком ран.

Ще довго героїчні індіські вожді, як Со-накайма, Таманако, Катія, Курікуріян дошкулювали конквістадорам. Ще тривало два століття, доки їх силу зломано. А до бою з ними еспанці кидалися з криком: "Сантіяго у а ельбос!", бо св. Яків з Компостелі був не лише патроном Лосади, але й цілої Іспанії. Цей войовничий святий 38 разів спускався з неба, щоб допомогти еспанцям воювати з маврами. Саме знамените його з'явлення було в 939 р. в битві у Клявіхо. На білим коні з білим розвіваючимся прапором він появився серед еспанського війська, і в той день 60.000 маврів полягло на полю бою... Його знаком є мушля

(Пектен Якобеус), вона ж потім стала і символом хрестоносців...

Ось з яких елементів складається назва столиці Венесуелі: ім'я святого, ім'я губернатора і назва індіського племені, що в свою чергу названо по рослині! І не можемо сказати, що індіці були цілком покорені — при назві столиці ми користуємося не ім'ям святого, ані ім'ям губернатора, але їхнім: Каракас...

ЕКСКАРСІЯ В ЦАРИНУ ЕКОНОМІКИ

Каракас... На його вулицях продаються дивовижні по своїй красі рожево-фіялкові орхідеї (satleya), які ви можете купити за ті дрібні гроші, що носите з собою в кишені...".. Золото, діаманти і перли тут коштують стільки, скільки б ви заплатили в Нью Йорку за їх імітацію... 10 літрів бензини коштує 1 боливар. Та це є те єдине, що тут дешево. Все інше неможливо дороге... Причиною цього є те, що творить багатство держави: нафта.

Говорячи про Венесуелю, важко оминати цю тему, і тому читач мене вибачить, коли я зараз зроблю маленьку екскурсію в економіку.

Венесуеля по кількості нафти, що в ній добувається, стоїть на 2-му місці після США. В 1947 р. її нафтові криниці, розміщені коло Маракаїбської затоки і в дельті Оріноко, давали 1 і ¼ мільйона бочок денно. Всі депозити нафти належать нації, але продукція є в руках США, Англії та Голляндії. І в Каракасі ми бачимо величезні модерні хмародери, що належать компаніям Креоле, Мене-Гранде, Тек-

сас, тощо. Сотні американців тут працюють урядниками, і деякі найбільш люксові "урбанізаціонес" Каракасу, як напр. Ель Росаль є маленькими американськими містечками.

Нафта творить 90% венесуельського експорту. Вона дає понад 60% державного прибутку. Лише одні нафтові компанії платять державі понад 675 мільйонів річно (1948). Це робить Венесуелю неймовірно багатою. Вона не має державного боргу, не має практично жодних податків. Має до диспозиції більше грошей, як вона зуміє видати.

Це робить Венесуелю "nouveau rich'om" у повному значенні цього слова...

Держава, крім нафти, має неймовірні інші багатства, що лежать майже зовсім невикористані. Має гори залізної руди, багатші, ніж Масабі (в Міннесоті, США), не діткнені засоби дорогоцінного дерева: червоне дерево (магогоні), кедр і т. і. є в такому надбутку, що свинушники, виходки та скрині до пакування роблять з нього. Проте, для будови Венесуеля імпортує за високу ціну значно гірше м'яке дерево.

Депозити золота, діамантів, нікелю, азбесту, магнетиту, ванадіюма, цини, слюди, міді тощо — неглибоко під поверхнею — лежать невикористані. Морське узбережжя — 1.750 миль довге, має найбагатшу рибну ловлю півкулі — та консерви туні і лосося (ім-

портовані) займають більше місяця у страві мешканця, ніж свіжа риба.

Той факт, що завдяки різній висоті, тут є всі три клімати — від тропічного в низинах до снігів в Андах, та величезна родючість землі давали б їй змогу продукувати величезні кількості картоплі, всіляку ярину, бавовну, кавчук, тютюн, яблука, ананаси, банани, цукрову тростину і т. д. Один професор-агроном твердив, що береться тут виплекати все, крім тропічного моху. Та лише в продукції кави і какао Венесуеля є самовистачальною, — всі інші агрикультурні продукти імпортуються. “Ллянос’и” — степи Венесуелі, де колись паслися табуни коней і корів, нині майже порожні, і м’ясо привозиться з Чикаго і Аргентини...

Не дивлячись на запаси невикористаних природних багатств, що не надаються до підрахунку, Венесуелі бракувало те, без чого все інше не має вартости: робочої сили. Чотири мільйони венесуельців розкидані на території 352.143 квадратних миль, території, що могла б утримати 25 мільйонів на достатнім рівні життя.

Виною цього знову таки нафта. Нафтові поля почали всмоктувати в себе робітників. Селяне і “ллянерос”, пеони, рибалки і дереворуби, ловці перлів та фабричні робітники кидали свої праці і йшли працювати на “петро-

ленос” за 8 боліварів у день. І проїжджаючи джипом, наприклад, по Гуаяні, бачимо покинуті, порожні, піврозвалені села, порожні ранчі, зарослі пашини...

З експансією нафтового промислу підносилися вгору платні і ціни... Своя невеличка продукція почала занепадати завдяки високим цінам. У свій час Венесуеля мала велику продукцію сірників — додавала “фосфорос” цілій Караїбській області. Тепер венесуельські сірники роблять ... у Швеції. Часами це веде до складних ситуацій, як мені казав про це один венесуелець: у містах є свої проблеми, але в селах, де населення є бідне і темне, є свої, є тут “circulus vitiosus” зрештою такий самий, як в кожній відсталій сільській області світу: брак освіти веде до браку грошей, брак грошей до браку прохарчування, брак прохарчування до недуг та недоживлення, а з цього наслідок — нездібність вчитися. І що ми маємо робити перше: дбати про освіту, чи про збільшення продукції прохарчування, чи все разом?

І ось влада рішила, що треба поставити Венесуелю на певну економічну незалежність — звернути головну увагу на її величезні можливості агрикультурні — треба дати собі з того звіт, що плавати по морю нафти на однім кораблі, базувати добробут держави на однопродуктивній економіці, є річчю небезпеч-

ною (як недавно сказав Joseph Pogue: “Держава має всі свої яйця в однім кошику, але на щастя — це є дуже добрий кошик.”).

Постановили, що необхідно “sembrar el petroleo” — сіяти нафту, тобто прибуток з неї інвестувати в області реальній. І дійсно, 1948 р. приніс державі прибутку дол. 675.163.787,— на 52% більше, ніж 1947 р. 50.000 робітників мали працю з найвищим заробітком у державі — і Бс. 1.400.000.000 було інвестовано в самій Венесуелі. Робоча сила спрваджувалася з Європи. Лише в 1948 р. прибуло 15.000 ДП, які старанням ІТІС (Інституту Текніко де Імміграціон і Кольонізаціон) були приміщені на працю, — переважно на землю.

До нафтових компаній чужинців не пускають. Закон дозволяє zatrudнювати лише 25% чужинців, і ці всі місця заповнені переважно фаховими американцями. Яку працю тут розвинуло Міністеріо де Агрікультура і Крія, що робить для підняття проблеми прохарчування В.Б.Е.К. (Венесуелян Базік Економік К^о), Нельзона Рокфелера, — про це розкажу іншим разом.

Тут докінчу лише ще цю екскурсію до царини економіки деякими статистичними даними, поданими Головою Економічних Дослідів з Банко Централь де Венесуеля, дром. Ернесто Пельтцер’ом. З них бачимо, що експорт нафти, кави і какао з кожним роком ставав усе

більшим. Цифри, подані в долярах США, це найліпше показують:

нафта:

1944	дол.	122.000.000.—
1945	”	208.000.000.—
1946	”	301.000.000.—
1947	”	442.000.000.—
1948	”	675.000.000.—

Теж експорт кави піднявся з
бс. 24.000.000.— в 1944 р. на
бс. 72.000.000.— в 1948 р.

какао з
бс. 13.000.000.— в 1944 р. на
бс. 50.000.000.— в 1948 р.

Та і вартість імпортованих товарів в бс. 1.776.000.000 в 1947 піднялася в 1948 на бс. 2.300.000.000.

Та коли попит на венесуельську нафту не впаде, державі нема чого боятися. А причини до падіння немає, бо індустріалізація в цілому світі продовжується, стандарт життя збільшується, і світові числа показують, що попит на нафту росте. Навіть, коли Середній Схід перебере більшу частину ринку Венесуелі, — це не страшно. А можливість, щоб нафту замінила атомово енергія, синтетична нафта чи щось інше, покищо не береться до уваги. Отже, найближче майбутнє держави безжурне. Але щодо далекого майбутнього, то др. Пельтцер радить, щоб венесуельці вже задалегідь

подумали і подбали про те, щоб не були за-
скочені, якби почалася загальна депресія, або
якби нафта стратила для світу ту вартість, що
має нині. Він вважає, що треба:

1) знизити високі кошти продукції, щоб
бути готовим до конкуренції, яка одного дня
неминуче настане,

2) так зрівноважити свою економіку, щоб
не бути залежним виключно від нафти, як це
було дотепер.

Отже, маючи на увазі, що Венесуеля є
головним чином агрикультурна держава, тре-
ба ту агрикультуру за всяку ціну привести
до такого розвитку, щоб той сніп, що є в дер-
жавнім знаку Венесуелі, знову набрав того зна-
чення, яке в нім мав колись, щоб став симво-
лом родючости. Для цього необхідна широка
програма санітарна, будівля доріг, кредити і
субсидії, розумно керована іміграція, імпорг
машин і технічних знавців. Тим часом влада
мусить стимулювати такі тубільчі індустрії,
як скотарство, рибальство, дати розвиток ко-
пальням заліза, золота, діамантів, тощо. А то-
му, що Поуге передбачає, що нафтові багат-
ства Венесуелі дозволяють їй експлуатувати
їх бодай протягом найближчих 50 років, то є
досить часу, щоб цю програму провести в
життя, тим більше, що влада на це скеровує
цілу свою увагу. Про те, що робиться в ділян-
ці хліборобства, мені ще прийдеться говорити

не раз і не два. Залізні руди коло Оріноко, що
мають 70% чистого заліза, починають ек-
сплуатуватися Ірон Міне К^о, а саме, нині я до-
відався, що славний дослідник Фелікс Кардо-
на, який живе в Гваяні на положенні індійсь-
кого крайка, зажадав від держави позику
200.000 бс., щоб розпочати експлуатацію 5-ох
діамантових копалень, які належать йому та
які він знайшов ще в 1927 р. Ці копальні, що
лежать недалеко бразилійського кордону коло
ріки Івайпару, мають дати на 3 мільйони дія-
мантів.

Отже, Венесуеля не спить — дає собі звіт
з небезпеки односторонньої економіки, і стараєть-
ся свої яйця перекласти в більшу кількість ко-
шиків. І з того, що спостерігаємо, я переко-
наний, що поволі це їй вдається.

ЗНОВУ ВЕРТАЄМОСЯ ДО КАРАКАСУ

П'ятсоттисячне місто, людність якого все більше зростає, так що неймовірно швидко ростучі будинки не встигають задоволити потреби в помешканнях. Тут легше знайти працю, ніж помешкання (коли це вдасться, то лише за великі гроші — “за ключ” — від 2 до 3 тисяч) місто міститься в прохолодній долині, як в колісці. Та вже тут йому стало тісно, воно розірвало свої межі, розлізається у всі сторони долини та повзе на схили гір... При чому парадоксально розкішні вілли багатіїв будуються вниз, а біднота лізе вгору або забирається цілком униз, під рівень вулиць, до глибоких “кебрадів” (байраки) та під мости.

Безперервно чути тріск і гук при будівлях ростучих “едифіціо”, велетенських хмародерів для “апартаментос” і “офіцінас”. Це робить місто бедлямом удень, а вночі, під осліплюючим сяйвом прожекторів, цей гомін і лязгіт не дають місту спати. Зникають цілі квартали, зникають старі, ще з колоніальних часів, одноповерхові замріяні хати, бо головні артерії міста, що є дуже вузькі, де авто можуть їхати лише

в одному напрямку, розширюються. Найбільшою пихою міста є зараз будована, грандіозна розмірами, Авеніда Болівар. А необхідність у цих розширеннях величезна. Бо стільки авт, як у Каракасі, я не бачив ні в одному місті Європи. Їх є понад 30.000! Найрозкішніші, наймодерніші американські моделі — новенькі блискучі кадільяки, пакарди, лінкольни, буїки. З праці всі кидаються до них, постають найгірші корки, які можна собі уявити. Вулиці перетворюються в дуже повільний ланцюг авт. Дім вар'ятів, бо кожний шофер вважає за свій обов'язок натискати на “грушу” і так довго гудіти, доки корок не увільняється. А це часом триває 15 — 20 хвилин. Деякі авта мають 4 — 5 “груш”, наладованих на тони різної висоти та виграють різні мелодії. Коли додати до того, що стоячі на перехрестях поліцаї різко свистять у свої свистки, а вуличні торгівці на всі лади вихвалюють свій товар, то легко собі уявити, яку какофонію мусять витримувати барабанні перетинки свіжоприбулого ДП.

Перед роком заборонили під карою до 300.— бол. вживати “груш” і свистків, що майже викликало страйк обурених шоферів, які чулися як діти, яким забрано улюблену іграшку. Але, проте, який незвичкий та блаженний спокій! І уявіть собі значно впала кількість нещасних випадків...

Отже, в годину приходу або відходу до-

і з праці, коли дуже спішите кудись, з вищенаведених причин, ліпше йти пішки, скорше дістанетеся, ніж автом. . .

Та частина населення — імігранти, що не могли собі придбати авт, їздять автобусами, які не дотримуються жодного правила їзди. Коли шоферові схочеться, тоді він і їде. І тому коло “парад” (зупинок, яких, доречі, та кож не легко знайти), стоять великі черги, що терпляче чекають на автобус. Дальшою невигодою автобусів є те, що через центр міста вони не їздять, і тому великі віддалі доводиться робити пішки.

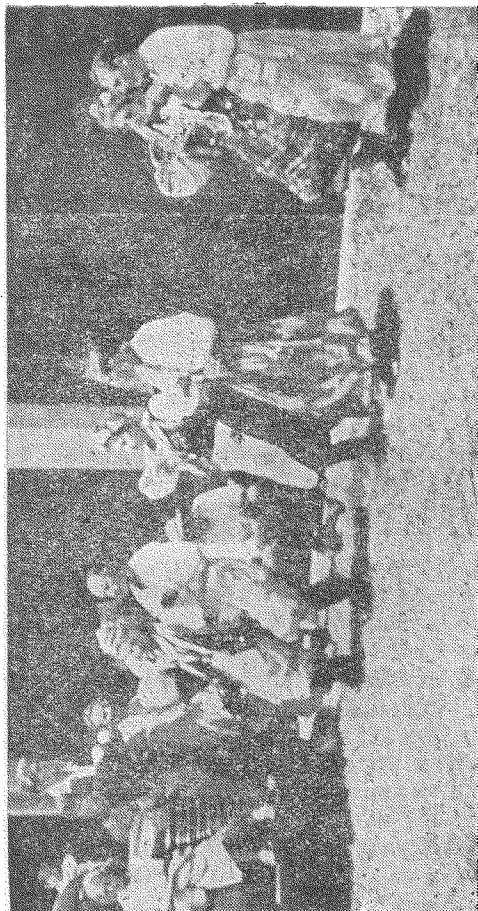
Перед трьома роками тут було скасовано трамвай, але цей спосіб міського транспорту, завдяки вузьким вулицям, був ще гірший.

Від пула міста, славної “Пляса Болівар”, два бляки на захід лежить гордість міста “Пляса Сіленсіо”. Так воно по старій звичці називається, бо раніш тут був червоно-ліхтаревий дистрикт міста, та про нього голосно було неслухно говорити. . . Тепер же це — величезна площа з травниками та водограями, на якій, заслугою влади, вибудовані величезні модерні п’ятиповерхові будівлі, де за номінальну ціну мешкають малозаробляючі робітники та урядовці. Ці будови могли б служити взірцем для хат працюючих хоч де в світі. На висоті вулиці, під аркадами затінку є склепи, де торгують переважно польські і москов-

ські жиди. В яку б крамницю ви не зайшли і не заговорили по-російському, ви не ризикуєте, що вам скажуть: — Вибачте, не розуміємо! . . Архітектура є строга, але досконало згармонізована з околицею. Кожний бляк збудований довкола відкритого “патіо”, повного трави та квітів, де граються діти.

Пару кроків на північ від Сіленсіо, і перед нами страшно стрімкі підіймаються вверх сходи, що ведуть на гору “Кальваріо”. На сходах білою, червоною і зеленою барвами ще донині псують вигляд написи: “Воте верде”, “Воте маррон”, та інші партійні лозунги з днів передвиборчої боротьби перших вільних виборів у Венесуелі, що відбулися в р. 1947; вони кінчилися перемогою партії “Акціон Демократіка” і вибором Президента — найталановитішого письменника Південної Америки — Ро-мулліо Галлегоса.

На верху сходів стоїть велика статуя Христофора Колюмба (Крістобаль Колон, як його тут називають). Звідси відкривається дивовижний погляд на Каракас. Видно за річкую Гуаїре, яка більшу частину року є без води, багате і розкішне Параїсо з гіподромом, що відіграє величезну ролу в житті “карагуеньо”. Тут, серед гарних садків, розкинені вибудовані в колоніальному стилі вілли старої венесуельської шляхти; деякі родини — це нащадки конквістадорів. В напрямі на північ, за висо-

Українці в Венесуелі

кою вежею Пантеону, де похований Ель Лібертадор — Сімон Болівар, видно низенькі, старовинні і дуже мальовничі хатки старої та найтиповішої частини Каракасу: Парокія Сан Хосе і ля Пастора. Багато церковних веж... Каракас є дуже побожне місто, але все більше і більше з'являються структури хмародерів. Яскравожовті плями, що б'ють в очі серед зелені садків, — це квіти національного дерева Венесуелі — арагуани, кинаварово - червоні — дерева букаре і пишно - фіялкові плями показують, де цвіте ароматний апамате...

Парк Кальварої є ботанічним садком Каракасу. Тут зібрана майже вся флора Венесуелі, і тому що на деревах і кущах причіплені таблички з місцевими і латинськими назвами, для аматора природи тут є багато чому почитися. В басейнах плавають лілеї, а під водою виграють золоті рибки. Ми приємно здивовані, здивавши тут українські мальви, чорнобривці та паничі, але незабаром дивовижні форми і назви квітів нам показують, що ми є в тропіках. Папороті, агави, кактуси і дерева, серед яких ми даремно шукали б бука, дуба чи липу. Але принаймні наш ботанічний обрій розширюється, і ми довідуємося, як виглядає сейбо, мамби, саман, гігуероте, хабіллйо, парара, тощо.

Після цієї ботанічної екскурсії ми підіймаємося вище і спляємося перед чепурною

капличкою у псевдоготичному стилі, побудованою ще за Президента Й. Креспо в 1890 р. Якщо це неділя, то ми довкола неї побачимо юрбу ясноволосих, чепурно одягнених людей, часто у вишиваних сорочках, що говорять по-українськи. Це є Українська Католицька Церква, парохом якої є о. др. Павло Хруш. Її українці отримали у своє користування, старанням Управи Української Громади у Венесуелі (УГВ), від Каракаського Архiepіскопа. Бачимо тут і великого приятеля всіх емігрантів, венесуельського священника Падре Генрікеза, який багато нам усім тут допомагав і поміг. З площі, що навколо цієї церкви, внизу, бачимо другу українську святиню — Українську Православну Церкву, яку очолює о. др. Петро Ковальчук. Міститься вона у величній церковній будові, над якою домінує статуя благословляючого Христа. Тепер православна парохія, за допомогою наших мистців - малярів Кричевського і Галини Мазепи почала робити її внутрішнє устаткування, іконостас, тощо.

Українці в Каракасі зачинають поволі пускати глибоко коріння. Щоб познайомитись ближче з їх життям, треба буде робити прогулянку до іншої частини міста, до ділянки, названої ім'ям індійського вождя — Катія. Це ми зробимо іншим разом. . .

ПОДОРОЖ В “ІНТЕРІОР”

Голова венесуельського IPO дав мені розпорядження поїхати на інспекцію іммігрантської колонії Гуанаре в Естадо Португеса, де знаходилося кілька українських родин, які там накоїли якогось лиха. Треба було розібратися, в чому справа, хто винен, хто ні, — і Технічний Еміграційний Інститут звернувся до нашої установи з проханням вислати туди свого представника. Отже, поїхав я. Виїхав з Каракасу коло 2-ої по обіді в милому товаристві теж іммігранта д-р Б., що працює головним лікарем Амазонської області і живе постійно в Пуерто - Ажакучо. Він і його дружина їхали до Валенсії, де їхні діти вчилися. Тому що по дорозі до Гуанаре так чи інакше треба було їхати через Валенсію, то я їх охоче узяв з собою. Крім того, з нами їхав польський агроном Д., якому було цікаво подивитися на іммігрантські колонії.

Саме скінчився проливний тропічний дощ, і всі нижче положені вулиці Каракасу обернулися в ріки, через які наш “джип” обережно перебрився. Виїжджаючи з міста, ми купили со-

бі ще на дорогу ананаса, кавуна та в'язанку бананів і почали поволі підійматися на гору, на Л'єс Текес. Яка тут дивовижна природа, яке багатство рослинності, яка різнобарвність барв.. Д-р Б. всю дорогу розповідав про свою лікарську й дослідницьку працю (він займається етнографією) в Амазонській території і переконував нас, що немає кращої та здоровішої місцевості. Чудові т.зв. "Комі-води" припливів Оріноко густою мережею заводнюють край. Вола в цих ріках винятково чиста, здорова, в ній нема жадних бактерій, її можна пити просто з ріки. В ріках повнісінько дивовижних і дуже смачних риб. Величезні й пресмачні черепахи (таких розмірів, як стіл, коштують 5 пезо за штуку). Д-р Б. зробив кілька екскурсій в глибину пралісу для етнографічних студій. Зустрічався з різними племенами індіан, які тут живуть ще в примітивному стані (Макі-рітарі, Піяроа тощо).

Вони ще полюють луками з затруєними кураре стрілами і при допомозі довгих серватан. (Серватан — це довга рура, в яку вкладають маленькі затруєні стріли й устами в них дують. Стріла вилітає з величезною швидкістю на віддалі 30-40 м).

Коли вони переконуються, що білі до них сердечно ставляться, то заключають з ними приязнь та стають з них найліпші приятелі і помічники. В подорожах пралісом це найвірні-

ші провідники — вони попереджують, коли близько є небезпечна гадюка чи звір, вони знають, коли вас мучить спрага, яку ліяну треба надрізати мачетою (подібний до шаблі великий ніж) і знайти її повну освіжуючої рідини, вони показують, які овочі можна їсти, а чого треба уникати. Тільки тоді можлива з ними повна приязнь, коли вони переконуються, що вас не цікавить золото. До авантюриків, що сюди прибували в розшуках золота, вони ставляться вороже. Бо ці їх ошукували, споювали алькоголем, насилували їхніх жінок.

Багато цікавого розповідав ще д-р Б., і ми не оглянувшись, як опинилися поза мальовничим містечком Л'єс Текас, на найвищому шпилі гори. Там знаходиться невеличка бodega (бар), де ми рішили спинитись, випити смачної, чорної як смола, ароматної кави і помилуватися чудовим краєвидом, що відкрився перед нашим очима. Яка краса! Куди сягає око — всюди гори, один ланцюг за одним, забарвлені всіма відтінками барв, від сутозеленої на передньому пляні, місцями ще з бурими плямами висохлої трави — до фіялкової аж сіроблакітної над обрієм. І понад усім цим, як яскраво синій балдахин, розкинута небо, покрите білими, мов вата, хмарами. З трудом відірвавшись від цього виду, ми їдемо далі.

Праворуч від шосе, за глибокою долиною, на схилі протилежної гори видніється колонія

Товар. Хто не побоїться трудної подорожі туди, переважно верхи на мулі, буде надзвичайно здивований: він опиниться в Швабах! Типові німецькі хатки, церква, вітряки, синьоокі й ясноволосі жителі. Це нащадки тих 374 колоністів, яких у році 1840 сюди привіз з Німеччини Августин Кодацці. Тепер це загублений світ, анахронізм, — тут нема ні авт, ні радіо, ні холодильників, ні навіть часописів. Життя тут стало! Але жителі його по-своєму щасливі і змін не хочуть. Вони не знають електричної прачки, але не мають поняття й про атомову бомбу.

Шосе чудово асфальтоване, шалені закрути та серпентини. Шофери авт, яких тут їздить дуже багато, забавляються, переганяючи один одного. З боку шосе — провалля. Як поглянеш униз, аж голова крутиться. Відділяє нас від нього лише бетонова бар'єра, висока на 30 см. Серпентина за серпентиною, викрут за викрутом. Авто летить з шаленою швидкістю, аж дух захоплює. Ми спускаємося нижче й нижче, аж за одним з поворотів наче по очах різнуло. Яскрава, сутосмарагдова зелень оброблених, урожайних піль. Це долина Арагви. Д-р Б. продовжує розповідати про життя індіан, про чудові можливості колонізації в області Амазонас. Розповідає теж про індійських чарівників, про славних “піяче”, які до чужинця ставляться з недовір'ям. Виконують у своїх

племен роллю жерців, лікарів, ворожбитів і за допомогою якого-небудь фокуса в них легко можна придбати й собі славу чарівника. Напр., д-р Б. довів до оціпеніння одного такого “піяче” тим, що запалив свою цигарку від сонця звичайною люпою. Цим собі навки придбав його пошану і приязнь, і той навіть подарував йому при прощанні свою “мараку”, в якій знаходився всередині, замість звичайного каменя, величезний, як горіх, топаз. (Марака — це порожній, сухий невеличкий гарбуз (“тотума”), причеплений до дерев'яної ручки. Всередині або насіння “капачо”, або камінчики; коли ним трясти, робить ритмічні звуки, відіграє велику ролу в обрядах ворожбитів).

Розповідав теж забавні анекдоти, як уже більш цивілізовані та переведені в католицьку віру індіанці обходяться за панібрата з католицькими святими. Так, в одному селі довго не було дощу, і засуха загрожувала катастрофою голоду. Жителі села спочатку молилися святому, що завідує дощами (забув його ім'я). Коли ж молитви не приносили бажаних наслідків, то вони рішили вжити більш радикальних засобів. — Тобі добре, стоїш у холодку церкви і навіть не знаєш, що нам на полях усе сохне! — винесли його статую в поле і поставили під тропічне сонце. І щоб збільшити ефект, поклали йому до уст солону рибу. — Ось на тобі, спробуй сам, що значить спека і коли нема до-

щу! Не знаю, чи бідний святий після цього по-слав їм дощ, чи ні. Велике також серед насе-лення захоплення лотереєю. І коли в церкві священник підіймає вгору святі дари, вони вий-мають з кишені свої лотерейні квитки і маха-ють ними перед св. дарами. Такий квиток не може не виграти!

У таких балачках ми спустилися в долину Арагви та почали наближатися до Маракайя, міста диктатора Гомеса, а тепер центру науко-вої агрономії. Тут МАН (міністерію де агріку-льтура і кріа) має свої агрономічні школи, експериментальні плянтації, де акліматизують, схрещують, ушляхетнюють рослини, займа-ються науковими дослідями в царині генетики.

Наш шофер Хуліян, симпатичний і розум-ний мішанець, звертає увагу на величезне, просто гігантське дерево. — Міра, ель саман де гере! — Це дивовижне, за розмірами і кра-сою, дерево з породи мімоз. Ніби-то ще перші конквістадори його бачили таким же, яким воно є тепер. Гумбольдт описав його 150 років то-му.

Донині цей велетенський саман стоїть на півдорозі між Маракаєм і Трмеро, величний пам'ятник природи і часу. Гомес, що збудував багато історичних пам'ятників, хотів зберегти це дерево. Він зробив коло нього залізну ого-ржу, посеред неї велику арку, на якій напи-сано: "Патрія, уніон і трабахо". Тут під ним

часто спочивав великий Болівар, тут він кон-ферував з Мірандою, в його тіні сидів Гум-больдт, під ним спинявся караван авт з Кара-касу перед виїздом до Маракайя, щоб скласти привітання генералу Гомесу, коли його обра-ли президентом. Цей самий саман був свідком жорстокого єдиноборства між войовничим "ка-сик" Маракаєм та відважним еспанським капі-таном. (Касик — індійський вождь, славні ка-сики, що їх імена збереглися історією для на-щадків; касиками були: Найгуата, Карікуао, Гуайкапуро, Маракай). Не дивно, що цей ві-ковичний велетень пралісу багатократно оспі-вуеться в поезії й прозі.

Полюбувавшись ним, ми в'їхали в колиш-ню столицю Гомеса — Маракай. Гарне, розло-ге, мальовниче місто, повне гомону і руху. Ба-гато кінних статуй героям визвольної бороть-би. Місто військове. Чудові касарні піхоти, кінноти, школа для військових летунів. Тут же й військовий аеродром. Ми не затримуємося в Маракайі, а їдемо далі, бо хочемо ще нині дої-хати до Валенсії, щоб там переночувати.

Праворуч і ліворуч від дороги тягнуться розлогі поля. Величезні широкі простори, по-рослі травною. Де-не-де видно примітивні бідні хатки тубільців. Убито кілька бамбукових па-лів, простір між ними переплетено тростиною, часами обмашені глиною, часами ні. Дах кри-тий пальмовим віттям — і це все. Комина не-

має. Коли варять їсти, то дим наповняє всю хату і просто через стріху проходить у повітря. Тут живуть тубільці — робітники, що заробляють 4 - 5 пезо денно. Перед хатами грається безліч цілком голих дітей з великими животами, роздутими від їдження “арепи” (по-індійському означає кукурудзу, це хліб, роблений з кукурудзяної муки, їдять його гарячим з маслом і з сиром) та улюбленої “караота негра” (чорної квасолі). Діти від незнаних батьків, часто від незнаних матерів. Як сказав один з тутешніх журналістів, то “так само як невтомна природа тут дає кілька врожаїв на рік, так і ця скрита плідородність і родючість є постійно напоготові в кожному венесуельцеві”.

Вся ця дівора вранці починає шукати собі заробітку. Збирають овочі “манго”, що ростуть тут у величезній кількості (дивовижний фрукт, не кожному європейцеві до смаку: волокнистий, солодкий, смак моркви під терпентиновим соусом). Частина їх з'їдають самі, решту стараються продати за дрібні “льочі” (1 льоча — 1/8 пезо, — 12 з пол. сантима). Підприємливіші тяготиють до міст — мрією є, само собою, Каракас — і тут кар'єра майбутнього комерсанта починається чищенням черевиків на Пляса Болівар, продажем лотерейних квитків, газет тощо. Їхні дзвінки голоси змішуються з диким ревом автомобільних сирен, що вигравають “Марікутану”, скрипом гальмів,

свистом полісменів, що дратує вуха. У цій симфонії Каракасу лунає їх крик: А медіо ля паса, ля пасіта... Ель Еральдо, Ля Есфера, Ляс Нотіціас... Арагуа, Арагуа пара ой!...

Джип наш летить далі по чудовій дорозі. Дощі ще не встигли її зіпсувати. На одному з різних закрутів бачимо маленьку брудну корчму. На її стіні величезними неправильними червоними літерами написано: “Бар Балалайка”. Що за чудасія? Звідки, чому? Чи це якийсь венесуелець охрестив свій “ботікін” під враженням бездарного фільму з Нельсоном Едді в головній ролі? Чи сюди доля закинула якогось московського емігранта? Так не гармонізує поняття балалайки, асоціативно сполученого з холодом, соснами, карельською березою, — з тутешньою спекою, з тропічними пальмами, з рослинами й деревами, що носять звучні назви “чагуарамок, агуакати, мамей, гуаябана” тощо, та дослідити це цікаве питання я не маю часу. Пролітаємо коло “Балалайки” і ще за одним закрутом дороги появляється у всій своїй красі безконечний простір Ляго де-Валенсія. Блискуче смарагдово - сине дзеркало, на якому розкидано чимало островів. Найбільший з них — не Ісла дель-Бурро (острів осла). Озеро, як море: 109 км обводу, 678 км. кв. поверхні, 50 м глибини. Вода його вабить, хотілося б поринути в цю блакитну воду, переплисти до одного з таємничих остро-

вів. Та краще залишитися при бажанні. В його водах пребагато крокодилів, водяних плазів і, що найгірше, повно слимаків, яких учені називають "Пляорбіс Мансоні", в яких проживає страшна "білгарсія" чи "схістосомум гематобіум". (Це паразит, що при купелі пробирається до тіла людини, пробиває собі дорогу в жили, з кров'ю заноситься в стінку мочевого міхура або в печінку, або в стінки кишок. Там розвивається і викликає важку недугу, яка дуже важко піддається лікуванню, звана "білгарвіозіс"). Береги зарослі очеретом, де живе безліч водяних птахів, граційних білих чапель, рожевих "флямінго" та інших, яких я не знаю.

В'їздимо у Валенсію, головне місто Естадо Карабобо. Велике місто, 50.000 жителів, нагадує старий Каракас з колоніяльних часів. Модернізація не встигла ще його захопити, і одноповерхові мальовничі хати ще не замінено хмародерами. У відрізненні від Каракасу, приємно вражає те, що тут вулиці мають назви, а хати числа. Смеркається, і ми постановляємо тут переночувати. В'їжджаємо на Кальє Пас і зупиняємося перед готелем де-Паріс. Величезний, повний пальм і квітів двір, чи "патіо". Довкола нього критий коридор з колонами, з якого ведуть двері до поодиноких кімнат. Велика кімната, 3 ліжка, вікно, як завжди, без скла, тільки з дерев'яними затворами і ґратами (рея). Ціна — 15 пезо за ніч. Приймаю відсвіжливий

душ, вечеряю і йду перед сном подивитися на вечірню Валенсію. Багато руху, багато гомону, все залите сильним електричним світлом. На гарній, широкій Пляса Болівар-Лібертадор стоїть на весь ріст на високій стрункій колоні, дивлячись у глибину зоряного тропічного неба, може ще раз у думках переживає свої героїчні битви. Сідаю на п'єдестал статуї й оглядаю венесуельців, що проходжуються і відпочивають. Всі вони після праці причепурилися в сніжнобілі убрання "лікілікі", пошиті на фасон військових сурдутів із стоячим коміром, що спереду на шиї застібається гачками. Жінки в яскравих строкатих сукнях чарують стрункістю своїх фігур, перловим усміхом намальованих червоних уст, загадково - сексуальним поглядом чорних оксамитових очей, повних туги й скритої пристрасти... На площі, у військових білих уніформах грає оркестра попурі з Аїди. Поруч зі мною сидить у підніжжя Болівара пара, певне чоловік та жінка. Типи слов'янські, ясне волосся, у жінки коса. Прислухаюся до їхньої розмови. Жінка говорить по-українськи.

— Знаєш, Грицю, ще рік нам тут треба витримати, а там поїдемо додому. Скоро буде війна, большевикам буде кінець, а ми за той час зберемо грошенят і повернемося. А тут що? Навіть чорного хліба нема. Все їси білий та білий, як вату. А про квашени³ огірок, чи ква-

шену капусту й говорити нема чого! Та й всі ці чорні докучили. На землю йти не варто, доки вона зачне оплачуватись, мине 2-3 роки, а на той час ми вже будемо в Україні.

Усміхаюся. Наївні діти, що вірять у скорий поворот, не хочуть працювати на землі. Не зберуть вони так тут грошенят. Тут тільки довга, вперта, витривала праця, енергія і підприємчивість, приятельські взаємини з місцевим населенням дадуть плоди.

А між іншим, тут є й квашені огірки і пресмачна квашена капуста. . . Вертаюсь у готель, лягаю спати. Тут, без сумніву, тепліше, ніж у Каракасі, однак, ніч також приємна, свіжа.

Г У А Н А Р Е

О год. 5-тій вранці шофер Хуліан мене будить. Виникає пекуче питання сніданку. Ще ж усі крамниці й “бодеги” замкнені. Та Хуліан і тут дає раду. Два-три повороти джіпом, і ми зупиняємося в кутку торгової частини Валенсії. Тут на візочку вуличний продавець пропонує гарячу білу каву і ще теж гарячі млинці “арепа”. Поснідавши, летимо далі. Все ще чорна асфальтова дорога. Свіжо. Всюди на полях і горах лежить ще ранній туман. Яких 20 км за Валенсією, між Тукужіто й Тінакільйо, перел нашими очима підіймається з поля величезна складно - бомбастична конструкція, відома як

“Монументо де-Карабобо”. Тут у страшній короткій битві, 24. 6. 1821 р., Болівар наніс удар еспанцям. Тут венесуельський батальйон Апуре при допомозі британського легіону, під проводом полк. Фер’ера, в одноденній страшній битві з величезними втратами розбив на голову військо роялістів під проводом Ля Торре. Описати цей пам’ятник, працю еспанського скульптора Антонія Родрігес де-Віжар, не можливо. Його треба бачити. Збудований на наказ Гомеса в 1921 р., він перевищує все, що людська фантазія може собі уявити. Символ венесуельської удачності, слава Боліварові і його героям — це одночасно й пам’ятник невідомого вояка. Посеред голої “савани” (степу) величезна площа, вимощена плитами. Алея з бюстами Боліварових героїв веде до центральної фігури: Болівар на коні в 4 рази більший від нормальної людської постати. По його боках 4 менші кінні фігури: Паеса, Пльяди, Седеньйо і Урданетти. Бронзові рельєфи унаочнюють найдраматичніші моменти битви: ген. Паес розмахує шаблоюкою над своїми страшними героями Апуре, півголими, на вогненних мустангах. Педро Камехо, знаний більше як “Ель Негро Прімеро”, падає мертвий з коня зі словами: “Мій генерале, сповіщаю, що мене забили!” Британський легіон, що стріляє з мушкетів з коліна і стримує атакуючих еспанців, дає час патріотам з Апуре сполучитися з сила-

ми Паеса і нанести дефінітивний удар роялістам. . . Тут же стоїть величезна арка з алегоричними фігурами, вівтар батьківщини, геній свободи, літаючі кондори — коротко, “уна ко-са муй комплікада”, але імпазантність загалу робить сильне враження. . .

Оглянувши це все докладно, наш джип поїхав далі, і тут, на жаль, асфальт кінчається і починається добре вибруковане шосе з цілком червоної землі. Часами переганяємо маленького навантаженого “бурро” (ослика), на якому поверх вантажу сидить і подрімує його господар. Він має час. Спішити нема куди. У Венесуелі ніхто не спішить. Не доїде до своєї мети сьогодні, то доїде “маньяна” (завтра). “Ке ва!” По боках дороги тягнуться сухі, чахлі “лянос” (стени). Поля не оброблені. Тепер ще сухий період і води тут нема. Знову де-не-де убогі тубільські хати, ті самі голі діти, ті самі виснажені, як скелети, в боляках, пси. . .

Віжджаємо у Сан-Карльос, столицю Естадо Кохедес. 3.000 жителів. Брудне, дуже жваве містечко, однак, добре асфальтовані вулиці, обов'язкова Пляса Болівар. Віжджаючи з цього, ми захотіли їсти і зупинилися біля маленького “ботікену”. Тут гараж для ослів, що терпляче чекають, аж їх господар підкріпить-ся їжею. В самій півтемній крамниці всі полицки заставлені американськими консервами,

є обов'язкова “невера” чи “фріджідер” (холодильник), повна пляшок з кока-коля і оранж-круш. Випили ми своє “кафе кон лече” з млинцями з “арепи” і шматками твердого, трохи кислого “кесо де маньяо”, і поїхали далі, відганяючи від себе цілу юрбу лютих голондних псів.

За Сан-Карльосом (у якому в тому часі працював один наш український інженер, що з наказу міністерства здоров'я тут будував гігієнічні кльозети), краєвид міняється. Появляються ріки, ще до початку дощів не дуже розводнені, появляються непрохідні тропічні ліси. Величезні дерева, куші, грубі як рука — ліяни. Невидані білі лілеї й птахи. Скільки їх, яка гра дивовижних барв! . . . Величезні сині, червоні та зелені, крикливі й сварливі папуги “гуакамажо”, маленькі зелені та блакитні “льора”, якісь оранжеві, жовті птахи, коло одного дерева, як рій бджіл, гуділа зграя маленьких зелено - золотистих “колібри”. Тут же заблукалися два рожеві “пелікани”. Ближче до осель вражають великі висячі гнізда маленької пташки “ель гуаїті”. Тут же маєстатно сидять великі, ніби сонні “замурос”, чорні, подібні до кондорів хижакі, санітарна команда венесуельських сел. Вони краще за самих венесуельців очищають подвір'я, по яких проходжуються разом з курми (людини вони не бояться, знають, що їх чіпати, тим більше

забивати, заборонено), — від усяких покидьків та нечистот. Коли десь щось здохне, венесуельці не завдають собі праці усунути здохлятину. За декілька хвилин сотні “замурос” звідкись з'являється та за 1 - 2 години тільки купка білих кісток показує, що колись тут була здохлятина.

Усуміш з пралісом мініатюрні оселі, рижові поля, цукрова “канья”. В'їжджаємо в Акарігуа. Таке саме містечко, як і попередні. Тільки тут безліч тартаків (асерадерос), де обробляють кедрове та магоневе (каобо) дерево. Зупиняємося коло бензинової станції “ЕССО” поповнити свої засоби. Помпи є в кожному й найменшому селі. Бензина тут дешевша за воду: за 1 пезо продають 10 літрів.

Пара річок, праліс і нарешті — Гуанаре. Поганеньке, маленьке містечко. По кутках стоять купи емігрантів. Чути українську, лотишську, сербську мови. Ще пару кілометрів за містечком, і туг розстеляється колонія емігрантів. Трохи на горбочку є канцелярія Технічного Інституту (ІТІС), і тут я знаходжу керівника колонії, агронома Дієго Сільву. Це дуже ввічлива, приємна людина. Говорить грекрасною французькою мовою, бо скінчив агрономічний інститут у Нанті (Франція). Видно, що ентузіяст і любить свою справу. Виводить мене з канцелярії надвір і, як з комендантського становища, показує свої володін-

ня. Безконечно далеко тягнуться плодovitі, смарагдово - зелені поля. Культури рижу, бананів, кукурудзи, цибулі. Видно серед цієї зелені чепурні хатки колоністів.

— Бачите, це все — колонія Гуанаре. Земля тут дуже родюча. 3 - 4 м. чорнозему. І в нас така вдала система наводнювання, що тут ніколи не бракує води. Бачите, ось там ми навіть будуємо турбіну для власної електричної енергії, через провідний канал проходить 2.000 літрів на секунду! Завдяки такій плодючості, ми можемо збирати 4 врожаї на рік: двічі кукурудзу, один раз риж і один цибулю. Отже, можливості є гарні і це ще не все. В Естадо Португеса ми готовимо нові колонії, майже готові землі в Турені, скоро будуть в Оспіно, Барінас, Обіспос, Сан-Ніколас. . .

Він задумано дивиться в зелену даль. Полудень. Сонце палить немилосердно, і ми вертаємось назад у канцелярію. Приносять нам міцної ароматної кави, і, попиваючи її, він мені розповідає далі про Гуанаре. Тут є 10 родин українських, югославських і естонських. Крім того, 20 венесуельських. Кожна родина дістає 25 га землі і хату. Хати нові, гарні з 2 - 3 кімнат. Усе умеблювання дістають від ІТІС (ліжка, столи, стільці, ковдри, фільтри для води). При бажанні емігранти дістають позики на купівлю курей, свиней, корів (320 пезо за корову). Крім того, 62 пезо на тиж-

день на виплату робітникам — тубільцям. Трактори й інші сільськогосподарські машини їм позичає ІПІС. Теж дає на прожиття, купівлю насіння тощо одноразовий кредит коло 2.000 пезо. Показує мені списки: 1 родина дістала 1.941 пезо; друга 1.407, третя 2.767 і т. д. З грошей, одержаних при реалізації врожаю, вони цей борг поволі сплачують. Коли все сплатять, земля переходить у їх власність. Вони тут не зв'язані жадним контрактом. Є тут маленький “діспенсар”. Тричі на тиждень приїздить лікар. Безкоштовно подає, кому потрібно, лікарську допомогу.

Місцевість низька, гаряча, але витримати можна. Вечір приносить приємне освітлення. Досить багато комарів, але малярійних мало. Всі хати забезпечені сітками проти них, і держава веде енергійну боротьбу з ними за допомогою ДДТ. Завдяки цьому, взагалі в Венесуелі жовта гарячка, малярія й інші недуги, що їх розносять комарі, майже на зникли. На кожній хаті в селах “інтеріору” видно літери ДДТ і контрольні числа, дату останньої дезинфекції їх за допомогою ДДТ. І тому, що тут вулиці рідко мають назви, а хати числа, то нормальне явище, коли листи пишуть: Сеньйор Дієго Перс Мачало, Токуіто ДДТ 325. Пошта це приймає, і листи акуратно доходять.

І колонія сама, і її керівник зробили на мене дуже позитивне враження. Та, не дивля-

чись на те, чотирьом родинам наших земляків тут не подобалося. А головне жінкам. У нас завжди матріярхат був головною формою родинної управи, і завжди “вража” жінка водила чоловіка за носа. Так і тут — зби-ли чоловіків з пантелику, що і загаряче, і забагато праці, і вічно вони хворіють — то серце болить, то в жилах щось смочке, то в животі тисне (теж пригадую, коли я ще був головним лікарем у таборі Регенсбург, то таких скарг на неіснуючі недуги і я і мої колеги наслухалися чимало. Ми для таких недуг створили навіть спеціальну назву: таборітіс). Коротко, переконали чоловіків, що всі вони тут помруть (певне теж чорного хліба і квашеної капусти захотілося!). Пішли вони до керівника колонії, який, м. ін., мене переконував, що серед усіх чужинців (естранхерос) українці найкращі робітники, — і заявили, що хочуть з Гуанаре виїхати і перебратися до Меріди, де їм клімат більше подобається. Керівник їм сказав, що добре, силою їх ніхто не тримає, але мусять бути пороблені деякі формальності. Він мусить написати в Каракас до ІПІС, отримати офіційний дозвіл на їх переїзд, знайти інших колоністів на їх місця, опісля треба піклуватися, скільки вони ще винні ІПІС, — словом, попросив їх трохи потерпіти до врегулювання тих формальностей, а тоді — з Богом, Парасю! Та наші земляки

чекати не захотіли. Очевидно, жінки робили їм з життя пекло, і на другий день вранці, о год. 4-тій, склали на інститутське вантажне авто все своє майно, захопивши все те, що їм позичив ІТІС, і зникли з колонії. Та далеко не заїхали. Керівник колонії, побачивши, що вони виїхали, заалярмував до поліції і коло полудня їх зловили в Акарігуа. Жінок і дітей відіслали назад до колонії, а чоловіків посадили в буцегарню. Таке було положення в день мого приїзду. Вони вже сиділи 4 дні. На моє прохання пан Дієго Сільва відвіз мене до містечка Гуанаре, і ми пішли в “карцель” (в'язниця).

Зраділи земляки, коли я з ними заговорив по-українськи.

— Та знаємо добре, що нарobili дурниць. Чорт і баби збили з пантелику. Ось тепер сидимо і потилицю чухаємо. Та що поробиш — “дольмечера” тут нема, а ми з цими чорними договоритися не можемо. Вони нас не розуміють, а ми їх. Белькочуть казна-що — розбери його!

Пану Сільва я сказав, що цілий інцидент викликало незнання мови, вони просто не зрозуміли його. Що це не була їхня зла воля та що вони думали, що ІТІС подарував їм ті всі речі, які вони вивезли з колонії. Добився того, що він пообіцяв їх увечері випустити, а згодом відіслати в Меріду.

Переглянувши ще з Сільвою колонію та подивившись на його власну дуже гарну “асіенду” (хутір), я поїхав назад.

Переваюючи через хребет Льюс Текес, ми дісталися в смугу жахливого дощу... Правдивий “агусеро”, як його тут називають. Усі гори в хмарах, їдеш як через біле, густе молоко, а з неба просто падає заслона води. Нічого не видно. Серпентини страшні, по боках прірви ще страшніші. Та нашому Хуліянові це не вадило. Єдина його реакція на те була така, що він зменшив швидкість джипа з 60 на 40 км., та чим тяжча була дорога, тим більше він сміявся і кричав. Я прямо заплющив очі й попрощався з життям, чекаючи кожної хвилини, що ми опинимося десь на дні прірви. Та, видно, мій час ще не прийшов. Щасливо вивабившись із хмар та дощу, ми спустилися в долину Каракасу. Дороги позмінювалися в рвучкі потоки. Джип їхав по осі в воді. Змучені, промоклі, ми прибули додому.

ДЕЯКІ ПРИЧИНИ НЕВДАЧ КОЛОНІЗАЦІЇ

Часто чуємо скарги на уряд, на інститут (ІТІС), на його службовців, на адміністраторів поодиноких колоній. На них звалюють вину, коли не все йде в колоніях так, як мало б іти. Але коли наше бюро починає досліджувати скарги ближче, їде на місце, щоб перевести

контролю колонії, то виходить, що у великій, може навіть більшій кількості випадків вину, відповідальність за невдачі несуть самі колоністи. Незнання терену, місцевих кліматичних умов, дощів, паразитів і при цьому небажання слухати порад і наказів досвідчених венесуельських агрономів часто веде до невдачі. — Та що той чорний буде мене вчити, коли сіяти? Та я з діда прадіда на землі сидів. Та я зуби свої на землі з'їв, а він мені буде щось розказувати!" — і кремезний, здоровенний дід руками відчиняє свого рота і тиче пальцями в беззубі ясна. Біда з непризнаванням чужого досвіду й авторитету!

Ось другий приклад: знову таки ІПІС звернувся до ІРО, щоб вислати когось на інспекцію колонії Ля Льома, що в Естадо Ляра коло Баркісмета.

За своїми умовами, може, одна з найкращих колоній. Чудовий лагідний клімат. Лежить у долині, що знаходиться 1.300 м. над морем. Ніяких недуг, ні малярії, ні комарів. Першорядні умови для наводнювання, тому що вода є 1½ м. під поверхнею, земля постійно волога, що уможливорює її культивізацію впродовж 12 місяців до року. Здається, все чудово: сій, збирай врожай, продавай і багатій... Та ні, і тут колоністів чорт попутав...

ІПІС поселив тут 15 родин. З них 10 неодружені, а 5 більші родини. Винайняли вони

в одній італійки 200 га землі. За це їй мали давати 25% врожаю. Вони мали теж право купити цю землю по 15.000 пезо за 1 га. В листопаді 1947 р. ці емігранти - українці й москалі, — поселилися в Ля Льома. Дістали від ІПІС кредит 80.000 пезо, купили на ці гроші трактор, тритонне авто, насіння, інструмент. Кожна родина почала собі будувати хату з 5-ти кімнат. Хати гарні, з цементових бльоків.

Перший врожай видався чудовий. На 40 га в січні 1948 р. посадили картоплю, в квітні вже її збрали. Під кожним кущем по 4 - 6 картоплин по ½ кг. вагою!

І тут почалися клопоти. Не могли поділити прибутку. 5 родинних груп заявили, що працювали не тільки вони, але й їхні діти, тому їм належить більша частина прибутку, як неодруженим. Хоч була встановлена платня кожному працюючому, все ж таки одружені твердили, що вони на цьому програють, і почали домагатись, щоб землю поділити між одружених і самотніх. Кожна група хай собі обробляє свою частину окремо. Сварки призвели до того, що вони покинули працювати, і велика частина картоплі залишилася в полі.

У хвилині нашої інспекції справа стояла на гострій ножа. Всі колоністи між собою пересварилися, загрожував відвертий бунт.

Довелося на цю дійсно першорядну колонію кричати енергійного венесуельсько-

го адміністратора, який прибрав їх трохи до рук і визначив кожному, що працює в полі, певну платню. З загального прибутку з урожаю ця платня стягатиметься, а решту поділиться на рівні частини між самотніх і голів родин.

Поїхали далі. Недалеко є друга колонія Ріо-Кляр, в таких самих ідеальних умовах, як і Ля Льома. Тут працювала група москалів, яку зібрав уже немолодий, але енергійний та підприємчивий москаль, що сам іменував себе "агрикультурним економістом". Все йшло гарно та спокійно, поки цей "економіст" не поїхав у Каракас та не привіз собі звідти якусь 48-річну паню, яку представив колоністам як свою дружину. І тут воно почалося. Жінки колоністів пересварилися з нею, мовляв, вона незаконна жінка, перегризлися між собою. Вона начеб-то почала сіяти між ними інтриги. Погризлися між собою й чоловіки. Все закінчилося відвертою бійкою, в якій "економіст" поранили та мусили відвезти в лікарню.

Тоді колоністи самі звернулися до ІПІС з проханням призначити їм іншого керівника. Призначили сильного, енергійного кавказця, і тепер на Ріо-Кляр, все в порядку.

Чергова колонія, яку ми відвідали, була Санта-Інес, 20 км. на захід від Барікісімете в плоскому, джунгльовому терені. Тут сиділо 6 югослав'янських родин, які попали в жакливі

умови не з своєї вини, але з-за відносин, в яких знаходилася колонія.

Ці хлібороби взяли в оренду 25 га землі в приватного "асієндадо". Земля поросла лісом, непідготована. Очистили вони коло 16 га та на 6-ти посадили кукурудзу. Але наводнювання цієї місцевости було дуже вбоге. Доводилося розраховувати тільки на дощ. Розрахунків вийшов поганий, і першій урожай пропав цілковито з браку води. Але люди були працюючі. Через джунглі зробили коло 1,5 км. дороги, побудували 3 хати, правда, венесуельського типу, але все ж таки хати. Отримали від держави 25.000 песо позики, купили трактор, вантажне авто, насіння, та ця невдача з першим урожаєм їх знищила: гроші всі вийшли, людей цих ми знайшли в стані напівживих. Всі виглядали худі, втомлені, трое чоловіків у гарячці, покриті болячками та чиряками. Жили вони на 20 песо на тиждень на родину, які одержували як позичку у власника "асієнди". Цими нужденними грішми вони мали дотягнути до наступного врожаю. Ми мали враження, що вони не витримають більше, як 3 - 4 тижні, бо це вже були тіні, а не люди.

Запропоновано їм перейти на іншу землю, кращу. Та де — і чути не хотіли. — Ви їжджати звідциль? З землі, в яку вложили стільки праці, стільки енергії, здоров'я? Лише

дайте нам ще грошей, і ми змусимо цю землю родити!

Представник ІТІС, що був з нами, рішив дати їм ще позику 1.500 пезо на місяць, до наступного врожаю. Коли б цей урожай був добрий, держава погоджувалася дати додаткові позики, побудувати порядні хати, зробити порядні криниці, коли ж ні, тоді цих емігрантів перевезли б на іншу землю. Один з недужих був у такому поганому стані, що його треба було перевезти в лікарню в Баркісімете. Решта ж уперто вирішила витривати та таки добитися успіху.

Ще доводилося мені бачити інші колонії — добрі й гірші. Загальне враження від них: успіх залежить, у першу чергу, від внутрішньої єдності колоністів, від згоди між ними, дисципліни, уміння підпорядкуватися керівникові, — такі колонії були успішні. А там, де починалися сварки, інтриги, там і невдачі, неврожаї, і ясно — вину звалюється не на себе, на брак робочої дисципліни, але на ІТІС, на венесуельців, ІРО, клімат тощо.

БІЙ З БИКАМИ

“Nobody ever lives their life all the way up except bull-fighters”. (The sun also rises. — Ernest Hemingway.)

Живучи в державі з еспанськими традиціями, мені доводилося хоч-не-хоч, зайняти якесь становище до еспанського видовища — до бою з биками! Що-неділі, перед каракаською Пляса де Торос, у величезному Цірко Нуево збиралися тисячі крикливих, розхвилюваних людей, бажаних потрапити на “корриду”. Ціни за місця часами бувають астрономічні. Коли матадором був знаменитий венесуелець Діаманте Negro та еспанець Алі Гомес — то за місце платили 120 боліварів (35 дол.) — і всі місця були випродані. Тижнями після такої корриди в ботіках та на перехрестях вулиць і в автобусах ні про що інше не говорилося, газети були повні світлин та репортажів про славних торерос.

Більш року я небарював спокусу! Маючи засвоєні європейські погляди, що бій з биками

— це щось жахливе, страшна жорстокість, обурливий пережиток варварських часів, який кожна культурна людина мусить безумовно засудити, я проходив коло Цірко Нуево, і з погордою до схвильованого натовпу знизував плечима. Де ж це можливо, щоб культурний європеєць так низько впав, щоб іти дивитися (та ще й гроші за це платити!), коли мучать нещасного бика! Гидка, брутальна розвага!

Та коли я пару разів почув від американських приятелів слова захоплення, головню про мексиканські корріди, і коли висококультурна, начитана англійка, що працювала разом зі мною в ІРО, людина чутлива й делікатна, мені все більше й більше про них розповідала, як про захоплююче й хвилююче видовище, і дала мені прочитати книжку Томи Лі "The brave bulls", де автор майстерно розповідає про кар'єру матадора, я пригадувався і рішив зревідувати своє становище, базоване тільки на словах інших, що самі ніколи корріди не бачили... Нічого нікому не кажучи (у мене було деяке почуття сорому, страх, що мене не рахуватимуть душевно зачерствілим), я тихенько поїхав одної неділі до Цірко Нуево й купив собі квиток на "сомбра" (на арені місця поділені на "соль" — дешевші, на сонці, і "сомбра" — дорожчі, в тіні) і поволі оглядаючись, щоб мене ніхто не побачив, пішов до

Входу. Біля цирку стояли сотні авт, люди товпилися, кричали... Продавці морозива, холодних напоїв, смажених горішків зривали свої горлянки вигуками: "елядос, елядос! мані, мані! а медіо, а медіо! кієре, кієре карамельос, оранж круш!" Безконечні черги коло кас, тут же бігають чорні перепродавці квитків, у яких, не стоячи в черзі, можна купити квитка "ун соль", чи "уна сомбра" на болівар дорожче, чим у касі. Юрба малих хлопчаків продає спеціальні ілюстровані часописи, присвячені боям з биками: "Ель Руедо", "Ля Лідія", "Льос Торерос".

Уже майже год. 4-та. З арени доносяться звуки маршу, якого грає духовна оркестра. Входжу до середини. Разом з контролером, що перевіряє квитки, стоять поліцаї й кожного, що входить, з ніг до голови обшукують: чи не має зброї. Народ тут гарячий, пристрасті розпалюються легко, не раз бувало, що схвильований "афіціонадо" (аматор) хапав револьвера і починав стріляти, залежно від настрою: в повітря, чи в тореадора, чи в глядачів. Багато приходять з пляшками вина чи рому "Санта Тереза", і часто на "соль" пристрасті розпалюються так, що й величезна кількість поліції, яка завжди буває в цирку, не в стані їх втишити. Маленький брунатний поліцай обмацав і мене. В одній кишені знайшов ніжик. Гарний. з хромової золінгенської ста-

лі. Подивився на нього, й не кажучи ні слова, поклав собі до кишені.

— Гей, омбре, — скрикнув я — а це чому?

— Припис!

От тобі й маєш!

— Коли ж я його дістану назад?

— Завтра в командатури!

І вже обмацує другого.

Сердитий пішов я далі. Бо ззаду натискала юрба, і стояти та сперечатися з чорним доглядачем порядку не було можливо.

Доречі: свого ножика я вже ніколи не побачив. Другого дня я пішов по нього до командатури. Поблукавши по ряді кімнат та вояснивши свою справу десяткові волішаїв усіх можливих відтінків брунатної барви, я нарешті дістався до кімнати, де стояла поганенька дерев'яна шафа. Коли я — не знаю, який раз — розносив, чого я прийшов, мені, видно якийсь начальник, сказав, що особа, яка має ключ від шафи, зараз відсутня, а мій ножик у шафі. Хай я прийду в полудень. Коли ж я прийшов у полудень, мені з привітною усмішкою сказали, що власник ключів щойно, дві хвилини назад, пішов обідати та буде о год. 8-ій вечора. Увечорі, вибачаючись передо мною, мені з'ясували, що той пан мав дуже тяжкий день і тому раніш звичайного пішов спати. Чи не був би я ласкавий прийти завтра

рано, між год. 6-7? Він тоді напевне буде. Так ходив я тричі на день, 4 дні. Все ті ж самі усмішки, вибачення і прохання зйти іншим разом. Таємнича шафа все залишалася замкненою. Нарешті, я побачив, що не все кпини над дурним "мусю", і що брунатний лицар порядку, який забрав мого ножика в цирку, просто взяв його собі, для власного користування. Довелось здатися та купити собі іншого ножика.

Піднявшись на верх, я побачив арену. Посередині піском посипане велике коло, навкруг нього балконом — ложі. Ще вище кам'яні сходи, на яких сидить юрба. Стелять газети, чи носові хусточки й сідають. Повнісінько... Від балкону на крок дерев'яний пліт, помальований червоною барвою (баррера) в рійт людини. Між тою баррерою й муром, над яким містяться ложі, є пасаж (кальехон), де стоїть персонал, що мусить бути на арені. В самій баррері є 4 вузьких отвори. Перед ними стоїть дерев'яний щит (баладеро) за якого у хвилину небезпеки може сховатися людина. Бик туди дістатися не потрапить.

В центрі арени є ложа президента корріди, тут же сидить трубач, що витрублює сигнали матадорам. Над цією ложею — оркестра. Навпроти президентської ложі — великі ворота, якими входять матадори. Побіч них інші ворота з написом "торілес". Ними входять на

арену бики. Коло них людина з гострим дро- тиком, до якого прив'язані різнобарвні стяж- ки. Це дівіса, яку втикають у плече бика, ко- ли він виходить з торіля. Кожна фарма, де плекають биків, має дівіси своїх власних барв. Ці ворота називають матадори “воротами страху”. З них вибігає розлучений бик, який часто завдає матадорів тяжкі рани, а то й смерть. Поруч — ще одні ворота. Через них витягають з арени мертвого бика. Це — ар- растре. Коло головних воріт, на окремій під- ставі, стоїть низка бандериль Праворуч прези- дентської ложі, за одним з бурлядорів, поміч- ники матадорів приготують усе потрібне для бою зняряддя: широкі, з одного боку чер- воні, з другого жовті, плащі (капоте де бре- га), трохи менші, причіплені до залізної, на кінці загостреної палички, червоні ганчірки (мулетас) шаблі (естокес) у м'яких, шкі- ряних піхвах, рушники, гладушки з водою. Вони набирають води в рот і бризкають на край плащів. Потім притоптують його в піску. Це — щоб долішній край плаща був тяжчий і не відвівався вітром.

Юрба все більше хвилюється. Точно о год. 4.15 оркестра грає традиційний марш матадорів “Ля макарена”. Дикий зойк, свист та плескання в долоні юрби. . . Я відчуваю, що якесь своєрідне хвилювання охоплює й мене, долоні стають вогкі. Що це буде? Я ж уперше

на видовищі, від якого (я так чув) мліли, ро- билось погано. . . Може це не так страшно?

Бубон і труба подають сигнал. Централь- ні ворота відчиняються, і верхи на коні вис- какує альгуасіль (наглядач за порядком), о- дягнений, за традицією, в чорне сатетове у- брання часів Пилипа II, в чорній шапці з білим пером. Під'їжджає до ложі президента, низь- ко йому кланяється і скаче назад до воріт. За хвилину він знову вертається й веде за собою парад (десфіле) торерів. Спереду йдуть три матадори. За ними їх “пеони”, чи “бандеріл- лерос”. Вони всі одягнені в розкішні різно- барвні “трахес де люз” — сині, зелені, черво- ні, багато обложені золотом чи сріблом. Через плечі розкішно розшитий барвний плащ, якого носять тільки при параді, та якого потім ки- дається приятелеві чи сеньоріті серед юрби, яка розстелює його перед собою, горда, що їй дісталось таке відзначення. Звичайно, за бан- дерілями йдуть верхи на конях по 2 пікадори, які довгими списами колять бика в плечі. Та тому, що в Каракасі вживають тільки в винят- кових випадках коней — пікадорів нема. Па- раду завершують кільканадцять “розумних малп” (монос сабіос), одягнених у білі штани та сині блюзи. Вони роблять всю брудну пра- цю на арені: замітають її, витягають забитого бика при допомозі трьох запряжених мулів, які теж йдуть в параді. Матадори підходять до

президентської ложі, здійснюють з голови капелюхи (монтера) кланяються та йдуть праворуч до калльехону, де приготовані їхні бойові плащі. По дорозі кидають свої парадні “капоте де пасео” прихильникам у публіці... Ще раз альгуасіль під'їжджає до президента. Той йому кидає ключа від торіля... Він скаче геть з арени... Два помічники першого матадора займають свої позиції: один прямо проти воріт, що через них вибіжить бик, другий збоку...

Юрба затихає... Відчувається нервово напруження... Коло торіля стоїть чоловік з готовою дівісою в руках... Труба дає сигнал... Червоні двері відчиняються, і вибігає перший бик...

Перший матадор — це Енріке Торес, досить повний, сильний еспанець. Він стоїть збоку й дивиться, як його пеони граються з биком. Вони показують йому плащ, і коли той на них кидається, відскакують набік. Торес студіює підчас цієї гри звички бика: чи він швидкий, чи повільний, чи дикий, чи боягуз. Теж, яким рогом (правим чи лівим) він атакує. Подивившись за грою пеонів, він сам іде назустріч бикові і починає робити “пасес”, тобто фігури з плащем. Тримає його перед собою і дразнить бика: тома торо, тома торо! аг аг аг торо! Плащ червоний тільки для того, щоб макувати кров. **Бики сліпі на барви. Не червона**

барва їх дразнить, але рух. Подумавши трохи, бик кидається на матадора, той, не рухаючись з місця, плащем проводить його праворуч від свого тіла — бик як куля пролітає коло нього. У юрби вириваються крики: Оле! — на знак захоплення. Негайно бик повертається й знову летить на Тореса. Цей знову ж так же зручно проводить тварину біля себе. Знову гromове — Оле! Ці фігури плащем називаються “вероніка”, бо плащ тримають так, як св. Вероніка тримала його, коли втирала пт з чола Христа. Зробивши 5 чи 6 “веронік”, Торес робить “ремате” — півкруг плащем так, що бик не має на що кидатися і стає, як вкопаний. Торес гордо повертається до нього спиною і поволі йде до свого “бурлядеро”. Дикі оплески юрби, музика грає туш.

Я ловлю себе на тому, що теж кричу “Оле!” і плещу в долоні. Неймовірна відвага матадора, плястична краса його рухів, наелектризована атмосфера арени мене вже захопили, і я відчуваю, що знову й знову ходитиму на кориду. Біля мене сидить старенький венесоляно. Усміхається, бачучи мій ентузіазм.

— Це ще нічого! Ось, якби ви бачили Діаманте Негро... Які він робить пасес! Такі маріпоси (метелики — фігури плащем), які тільки один Лялянда відважувався робити...

Трубить труба. А, льос бандерілььос!

Один з пеонів підходить до стійки, де зна-

ходяться бандерілли. Це на 70 см. довгі дроти, завинені в різнобарвні паперці, з гострим кінцем із сталі, як у гарпуна. Їх застромлюють у м'язи на шії бика, вони застрягають під шкірою і дразнять тварину.

Пеон бере в руки дві бандерілли за кінці, й високо підіймаючи їх у повітрі, починає закликати бика. Танковими рухами наближається до нього. Бик летить йому назустріч, низько спустивши голову. В останню хвилину, коли вже здається, що бик його підхопить на роги, він зручно відкидає тіло набік і застромлює обидві бандеріल्ली до його горбу. Оле! Бик скаче всіма чотирма ногами в повітря, намагається струхнути з себе бандерілли, але вони тримаються цупко. Всі його зусилля марні. А вже інший пеон бере другу пару бандеріль, і знову та ж сама гра. З другої пари тільки одна втримується, друга вилітає. Ще одна пара, і під дикі крики захоплених глядачів, матадор приступає до останнього акту трагедії — “се ва а матар” — іде вбивати. Беручи до руки мулету і шпаду (спис) він підходить чи до президента, чи до приятеля, чи до якої чорноокої красуні, і, скидаючи з голови свою монтеру, присвячує цій особі бика. Починається “фаєра (праїя) з мулетою. Це є найнебезпечніший і найбільш хвилюючий момент з цілого бою. Знову починається гра з биком. Торес заставляє його проробити цілу низку “пасес”, працюючи страшно близько від звіря. При одно-

му “пасо натураль” бик пройшов так близько, що здер з убрання Тореса золоті нашивки. Ще раз і ще раз... Юрба як несамовита. Оле! Торо! — дунають у повітрі після кожного “пасе”. Музика грає туш... Нарешті, Торес рішає, що пора кінчати... Наступає “суерте супремо” чи “момент правди”. Він бере мулету в ліву руку, шпаду в праву, стає лівим боком до бика, від підборіддя націлюється шпадою, мулетою заставляє бика спустити голову вниз і, стоячи майже між його рогами, вбиває шпаду за головою бика в його шию... Бик підкидає голову... та Торес уже встиг відскочити набік. Бик робить два-три певні кроки, нараз падає на передні коліна, далі підломяються і задні ноги — він падає на пісок арени... Підбігає один з пеонів — “пунтіжеро”, і ударом короткого кинджала відразу за головою перерізує хребетний стриж бика і тим його негайно вбиває... Всі глядачі стають на ноги, дикі оплески, музика грає, ентузіясти кидають на арену шапки, сурдути, пляшки з вином, один кинув навіть черевика... Матадор витягає свою шпаду, витирає кров об мулету та йде поклонитися президентові. Глядачі виплоплюють з кишень хусточки, і скоро весь амфітеатр біліє від повіваючих хусточок. Це значить, що публіка жадає від президента найвищої нагороди для матадора — дозволу відрізати в бика вухо. Президент дає знак — “де кор-

тар дос орехас” — за бездоганне виконання матадорові присуджено два вуха... З цими трофеями в руці Торес зі своєю квадрілею (пеонами) обходить коло під шалені ованії юрби... А вже вибігають “монос сабіос” з трьома мулами, прир’язують до них мертвого бика і волочать його до аррастре. Це був дійсно вдалий бій...

Новий сигнал... Вибігає другий бик... Цей якийсь боязкий... На провокації пеона не реагує, все тримається коло бар’єра та до бою йому йти дуже не хочеться. Пеон, врешті, примушує його кинутись на плащ, та після цього бик рішає, що з нього вже досить, і з розгоном перескакує бар’єр та намагається врятуватися втечею. Свист, лайки юрби... Його знову виганяють через ворота до кола. Та дарма, він знову втікає, стрибнувши через пліт. Обурення глядачів не знає меж... Крики: “Виженіть його, есо но сірве (він нічого не варт) афуера (геть) матальо (вбий його)! Хтось кричить під регіт сусідів: Есо бічо тіе не ель палюдізмо (цей звір має малярію)” І верх образи: Есо ос ун торо португез! Геть з ним відчиніть ворота!

Президент дає сигнал. Двері торілю відчиняються, вибігають дві корови з величезними дзвінками на шиях, бик прилучається до них, і разом з ними вибігає з арени. Своїм боягузством він врятував собі життя...

Новий сигнал труби, і появляється цілком чорний бик, що добігши до середини кола, не рішуче спиняється і зачинає дряпати ногою пісок. Наступний матадор — венесуелець Кампусано. Молодий, стрункий хлопцев, трохи подібний до знаменитого Манулете, якого два роки тому вбив бик. Але вже з перших його веронік видно, що хлопцев не матиме щастя. Бик поганий для бою. Він боїться й робить не те, чого від нього тореадор сподівається. Він нападає не так, як це звичайно роблять бики — на червоний плащ, але на саму людину. Негайно повертається і рогами шукає тіла, при чому підкидає уверх передні ноги і мотає головою збоку вбік. Для такого бика треба дуже досвідченого матадора, інакше катастрофа неминуча! І дійсно, не минає й трьох хвилин, як необачний Кампусано, не розрахувавши скорості повороту бика, не встигає зайняти оборонної позиції, і... бик бере його на роги — той летить через голову бика і падає з силою на землю...

А — ах! — виривається в юрби. Якась жінка за мною дико кричить, з нею починається гістерія. Бик кидається на лежачого “еспаду”, і зачинає наносити йому удар за ударом рогами. Юрба вся піднімається на ноги й слідкує з напруженням, що буде далі. Всі торери кидаються до бика й плащами стараються зробити “квіт”, тобто відвести його від нещасно-

го Кампусано. Це вдається зробити, і коли один з членів його квалдрилі відтягає на себе злість бика, інші хапають бідного матадора на руки і несуть його на край сцени. Тут він стає на ноги, обмацує себе руками, і переконавшись, що ран нема і що кістки цілі та що лише його штани (талякіля) роздерті рогами, напивається води та знову йде на бій. Відважний хлопчина, тільки молодий, гарячий, та не знає, як по науковому підходити до бика. . .

Все ж таки, цей “револькон” (коли бик кидає матадора, не поранивши його у протилежність до “корнада” — коли матадор ранений) віднімає останньому певність. І коли настає “ля ора де ля вердад” — коли він йде вбивати, видно, що це йому тяжко, що йому доводиться “судар де гота горда” (пітніти великими краплями). А публіка немилосердна, вона не рахується з тим, що він тільки-що був сильно потріпаний, вона бажає бачити безвадно го “суерте” а до того, що переживає бідний “діестро” (інша назва для матадора) вона байдужа. . . Кампусано боїться підійти близько до бика, з досить великої віддалі він націлюється на нього шпадою, коле, шпада попадає в кість, гнеться й відлітає вбік. . . Дикий свист. . . “Ун пінчасо!” (укол). Ще раз пробує він встромити шпаду в бика, і — те ж саме: бик тікає, а шпада лежить на піску. . . Юрба свистить. . . Що ти йому даєш підшкірні заштрики?

“Матальо комо ун омбре!” Чотири рази пробує невдалий матадор забити свого противника. Труба трубить перше “авісо”, (попередження) десять хвилин минуло з того моменту, коли він узяв шпаду до рук, а бик все ще весело бігає по арені. Дальші його спроби теж не ведуть ні до чого. За три хвилини труба дає друге авісо, а ще за дві третє. . .

Свист, насмішки, лайки, глузування сипляться на невдалого “маестро”, бика живим виводять з арени. . . А матадор напівживий від ганьби і безсилої люти, опустивши голову, відходить з кола. . .

Так, Корріда де торос — захоплююча річ. Це драма, трагедія в трьох діях, краще чи гірше розіграна звірем і людиною, у ній багато небезпеки для людини та певна смерть і для звіряти.

І з першої корріди, яку я бачив, я переконався, що це щось захоплюєче. Краса в пластичних, гнучких рухах тореадора, який ніколи не знає — увійшовши на арену — чи він вийде з неї живий. Сила й шкяхетність у рухах, мистецтво, знання й розуміння психіки бика, емоція й потрібна вільвага. Як каже еспанець: ця “фієста” має на своєму щиті три слова: “вальор, арте і емосіон” (відвага, мистецтво й зворушення).

ПЕРЛИНА КАРАЇБСЬКОГО МОРЯ

В суботу раненько, я з приятелями рішив провести свій вікенд на березі моря. Трохи потикавши пальцем по мапі Венесуелі, ми вибрали точку зі зручною назвою “Туріямо”. Нас поїхало п’ятеро: А. Ден, заступник директора ІРО, др. Припхан, інж. Коваль, Е. Райс — чеський емігрант, що тут зробив собі великий маєток коліровою фотографією, і я. Ми вигідно розмістилися в трьох автах: в ІРО’вському “джіпі”, “студебекері” Райса і “плімуті” Коваля, напакувавши їх провізією (консервами) складними ліжками, сітками від москітів, причандалами для рибної ловлі, і поїхали.

Дісталися без пригод до Маракая — столиці диктатора Гомеса, а звідти звернули на північ, по збудованій ним дорозі, яку щодо різноманітності й краси треба вважати, може, одною з найцікавіших у світі. Цю дорогу побудував Гомес, щоб мати можливість їздити нею до свого улюбленого містечка Окумаре де ля Коста.

Спочатку переїжджаємо попри родючу, пасовиськову долину Арагви. Потім підіймаємося на висоту 1500 м і перевалюємо один з

хребтів прибережних Андів, через перехід Портачуельо, знову спускаємося трохи нижче та їдемо тропічним пралісом “високі джунгли”. Ще один нижчий хребет, і поволі спускаємося, пролітаючи крізь плянтації какао та кавчуку, на берег Караїбського моря. За неповних 2 години пізнаємо три кліматичні полоси: інтер’юру, гір та побережжя й одночасно з н а й о мимосся з відповідною фльорою й фавною.

Переїхавши асенду “Ель Лімон”, мінаємо “алькабалья”, де завжди сидить напівсонний поліцай і ліниво записує число переїжджаючого авта. Коли Гомес бував у Окумаре, то щоб туди проїхати, треба було мати окрему перепустку від директора поліції в Маракая.

Тут дорога починає підніматися і тісними серпентинами право- й ліворуч, іде через прірви, тісно під скелями, які іноді грізно нависають над дорогою. В дощовий період скелі часто підмиваються потоками води і зі страшним гріском валяться на дорогу. Раз я їхав до Туріямо і з половини шляху мусів вернутися: подібне “дерумбо” завалило всю дорогу так, що проїхати було неможливо. Ясно, що часто бувають катастрофи. Другим разом я вертався з Льос Текес і на одному закруті побачив юрбу схвильованих чимось-то людей. Під’їхавши до них, побачив, що на краю дороги лежить хлопчик 12-13 років. Мертвий. Величезна каменю-

ка відірвалася від скелі над дорогою та вбила його. Довкола маленького тіла палахкотіли поставлені побожними руками свічечки... Потім тут, на місці трагедії, поставлять хрест, і щовечора хтось запалюватиме вогники, які пригадуватимуть проїжджим, що тут загинула людина... Багато таких хрестів на венесуельських дорогах...

Та ми їдемо в суху пору і “дерумбів” боятися не мусимо. Тих 500 закрутів, що є подорозі від Маракая до Туріямо, зробимо, очевидно, без прикрих пригод. Деревя по боках дороги стають більші, як товсті мотузи звисають з них ліяни. Краєвид ліворуч стає фантастично гарний, вся долина Арагви є перед нашими очима. Спиняємо наші авто на маленькій площадці і з неї любуємося краєвидом, від якого трудно відірватися. Серед смарагдової долини, мов величезний сапфір, лежить Ляго де Валенсія... Його другого берега майже не видно... Він зникає в легкому передвечірньому тумані.

Праворуч видніють загадкові непрохідні маси джунглів. Описувати пейзажі тропічного світу майже таксамо безнадійно, як пробувати описати глибини моря (хоч я це трохи далі спробую). З пера ллється потік незв'язних речень захоплення. Пишемо про сапфірові та смарагдові барви, неймовірні накопичення фантастичних формою та кольорами хмар, ультра-

маринові води, поля цукрової тростини та рижку, невимовних відтінків зелені — маляхітові хвилі трави, фантастичних форм кактуси, грибоподібні величні пальми, але всі ці повні ентузіазму слова — не в стані змалювати дійсність.

Тільки той, хто це бачив і пережив, може зрозуміти, яка своєрідна краса таїться в тропічному краєвиді. Перо безсиле, лексикон надто вбогий...

Ще трохи вище, і стає досить холодно. Повітря вогке, ніби легкий туман (небліна) висить у ньому. Ми в'їхали в область т. зв. дощового лісу — густих та буйних, високо положених джунглів, де завдяки вічній вологості природа вибуяла свої найфантастичніші форми...

Праворуч від дороги величезна, мамонтова за розмірами, бетонова будівля, яка поволі розсипається. Це готель “Ранчо Гранде”, який Хуан Вісенте Гомес почав будувати. В ньому мали спинятися туристи, прибуваючі до порту Туріямо. Дорога Туріямо — Маракая — Каракас мала їм дати найкращу уяву про різноманітність та мальовничість венесуельського пейзажу. Та після смерті диктатора 1935 р. “Ранчо Гранде” перестали будувати. З одного боку майже постійно від 5 год. вечора весь цей джунглевий палац закутаний туманом і хмарами. Про величезну вологість свідчить те, що

всі стіни хитрих своєю лабіринтоподібною структурою коридорів та кімнат покриті грибками та пліснявою всіх сортів і барв. Потім скелі, в яких видовбана наче б ніша для готелю, оповзають — одного дня вся ця структура розпадеться. “Ранчо Гранде” є в джунглях, але джунглі є і в “Ранчо Гранде”. Не тільки рослини всіх пород ростуть у щілинах будови, але й ящірки, величезні стоноги, малпи, птахи тут, по-домашньому, влаштовуються. Нерідко тут можна знайти і смертоносну гадюку “ферделянс”, чи як її тут звуть венесуельці “мапанаре” (*botrops atrox*).

Задля цього наймовірнішого багатства природи рослинної та тваринної, славний натураліст Віліям Бебе, відомий своїми дослідями морського дна, куди він спускався в сконструйованій ним “батісфері”, влаштував у “Ранчо Гранде” свою лабораторію. І за допомогою штабу своїх співробітників досліджував природу Венесуелі впродовж рр. 1945 - 48. Я був на його лекції в Каракасі, де він показував чудові колірні фільми та переконував, що не зважаючи на багатство всіляких звірят, джунглі безпечні як... церква! За всі три роки життя там, єдина пригода, яка його стрінула, була та, що він зламав собі ногу, тай то падаючи з драбини.

Він годинами любив сидіти, не рухаючись, на пні в лісі, чи на гілляці дерева і спостерігати

життя природи: чи голим оком, чи за допомогою бінокля. Захоплююче, для вищих клас, своє життя він описує в книзі “High Jungle”.

Оглянувши це все, ми зачинаємо поволі тісними закрутами спускатися через таємничий темний праліс. Пальми, дерева, папороті, що росли в палеозоїчній добі, нагадують фльору формації карбону чи юри. Ані трохи не здивувався б, коли б з густих непролазних зарослів вийшов величезний дінозавр чи тріцератопс... Ден звертає мою увагу на дерева цекропії. Її листя — улюблена страва поволі виміраючого ліноуха.

Не можу при цій нагоді не зробити маленької екскурсії до царини зоології, бо ліноух, чи “ай”, як його часами називають, — вимираюче звіря, якого напевне нікому з європейців не доведеться бачити, бо живе він виключно в джунглях Бразилії та Венесуелі. Чим густіший та темніший праліс, тим краще він себе там почуває. У зоологічних садах не доводиться його зустрічати. Мільйон років тому, в геологічну добу, відому під назвою плейстоцен, жив величезний предок теперішнього ліноуха — мегатеріум. Як усі допотопні монстри, він вродився і вимер; те, що ми тепер рідко бачимо, є його нащадок, офіційно названий *Bradyrus tridactylus*. Недарма звуть його ліноух (переса). Він цілі дні нерухомо висить високо на дереві, зачепившись за гілляку своєї

ми лапами, що озброєні трьома довгими пазурами, які служать для того, щоб чіплятися за дерево. По землі він ходити не може. Жаль дивитися, як він ледве-ледве повзе по ній, чіпляючись своїми колінами та ліктями. На деревах його порухи трохи скоріші, навіть сказав би граційні — як сповільнений фільм. Особливо рухатися йому й не треба. Він зубів не має (зоологічний рід едентата — беззубі) годується листям, цуп'янками, молодими пагінками та овочами. Доки він не з'їсть на одному дереві все те, що вважає смачним, він на друге не перебереться. А якщо й з'їсть усе, то теж не мусить мандрувати далі, бо це цікаве звіря може днями й тижнями не їсти й не пити, без жадної шкоди для себе. Хоч він і вимирає, родить одне мале до року, та це більше тому, що він пережив свій вік, є свого роду анахронізмом. Хижаки це безпомічне звіря мало коли порушують. Бо воно живе так високо в гілляках, що хіба великі гадюки, боа-констріктори чи анаконди, до нього добираються; поза тим він є цікавим прикладом мімікрії: треба гострого ока індійця, щоб його побачити серед дерев. Для непривичного ока він виглядає, як купка сухого моху, що росте на гілляці.

Я лінюха бачив випадково там, де ніхто б того не чекав, у самому Каракасі, на курчій фермі Дена. Як він туди дістався — незрозуміло. Може хтось його зловив у пралісі, і він

утік. Факт, що на одному дереві, низенько, я його побачив. Маленька, подібна до малп'ячої, голова, широкий, застиглий в усміхові Монни Лізи писк, маленькі вуха, заховані в шерсті, що нагадує сіно барвою і виглядом, довжелезні передні лапи. Коли я почав лоскотати його за вухами, то єдиною реакцією його було те, що він поволі відкрив свої маленькі, як у їжака очі, поблимав ними і знову їх закрив, переконавшись, що жадна небезпека йому не загрожує... Але вертаймося знову до нашої подорожі...

Сонячне проміння не в стані пробитися через листву дерев, і таємничий півсутінок панує внизу. Де-не-де наші авта перелітають через маленькі мостики, перекинуті понад гірську річкуку Окумаре, яка місцями гарними водоспадами злітає зі скель у глибокі прірви. Сила її течії така, що на ній збудовано маленьку електростанцію, що дає енергію містечкові.

Спускаючись далі, переїжджаємо через велику плянтацію какао. Великі, червоно-фіялкові плоди ростуть прямо з цих дерев. Де-не-де видно пеонів, що обережно ходять між деревами з мачетами в руках: тут радо живуть смертоносні мапанаре. По боках дороги ростуть "балята" (*balata mimusops* — дерева, як кавчукові; з надрізів у корі витікає гумовий сік, з якого роблять чікле — гуму до жування) зі стволами насіченими мачетами. Місцями ви-

дніють хатки тубільців. Жінки перуть у річці білизну. Діти граються в тінях величезних бамбуків.

Дорога роздвоюється: праворуч до Окумаре, ліворуч до Туріямо. І нагло сонце зникає і настає майже повна темрява: тропічна ніч не знає сутінків! Показується місяць. Природа в його проміннях стає ще фантастичніша. Срібні рефлекси на мокрих від вічної вологости листях і чорні примарливі тіні роблять краєвид величним, надреальним. Ми мимоволі замовкаємо від почуття чогось надлюдського, неземного. . . Тіні величезних перначів, вампірів та нічних птахів проносяться на фоні срібла місяця, і повітря заповнюється роздираючим слух нічним концертом жаб та цикад. . . Якись вогненно - зелені дві плями дивляться на нас із зарослів. Якийсь хижак, може й ягуар. . . Дорога спускається, повітря стає тепліше і сухіше, теж фльора відповідно міняється, з'являються знову акації й кактуси. . . Раптом два якихось звірі вискакують в світло наших рефлекторів і починають гальопувати перед авто по дорозі. . . Певне, лиси. Вони може хвилини десять тікають перед нами, потім нагло звертають убік і зникають у кущах. . .

Асфальт кінчається, і ми їдемо по досить поганій брукованій дорозі яких 8 км. З'являються маленькі темні хатки. . . Це Туріямо. Ще трохи, і ми в'їжджаємо у велику асієнду, де

розводять кріликів. Проїхавши поруч неї, авто спиняється, і ми на березі моря, серед лісу кокосових пальм. Захоплює дух від екзотики краєвиду. Хто бачив фільм "Білі тіні", може собі приблизно уявити це: високі корони пальм, як пучки чорного пір'я вимальовуються на фоні неба. . . Море, немов залите хвилюючим сріблом. Тільки ритмічний гук прибою тривожить тишу.

Ми поставили авто і почали готуватися на нічліг. Я з Ковалем вирішили спати в авті. Ден розставляв собі американське військове ліжко з сіткою проти москітів, а Райс мав щось ще краще: гамак (чінчоро) з приробленою до нього герметичною сіткою від комарів. Лежиш у ньому, як у колисці, і ніяка бестія до тебе не дістанеться. Др. Припхан схотів спати просто на сухому теплому піску.

Приготувавши все на ніч, ми зайнялися вечерею. З сухого пальмового листя та з сухих шкаралущ від кокосів зробили вогонь, і на ньому розігріли консерви та зварили воду на чай, якою запаслися на асієнді. Я не витримав спокуси, і перед вечерею викупався в теплих, ласкаючих тіло хвилях Караїбського моря. . . Як після цього смакувала вечеря, яку ми запивали тутешнім ромом Санта Тереза, можна собі легко уявити.

Веселі балачки довкола ватри. . . Смачний чай. . . Ще смачніша після вечері "честерфіль-

дка"... Язика розв'язуються, кожний розповідає якінебудь свої пригоди... Райс розказує, що коли він останній раз був у Туріямо, то поставив під одною з пальм шатро і збирався спати в ньому. Сидів на розкладаному ліжку, скидав черевики, коли раптом почув ніби шарудіння паперу. Подивився в той бік, і при світлі бензинового ліхтаря побачив гремучу змію (каскабель) — Кротатус Терріфікус — яка дивилася з явно ворожими намірами та таракотіла гремучками на своєму хвості... На щастя, коло нього на ліжку лежала мачета, він схопив її, і в одну мить відрубав змії голову.

— Та невже тут на морському побережжі бувають каскабелі?

— Та ще які! Таких розмірів, як моя рука!

— Ну, докторе, — звернувся до Припхану Ден, — Ви все ще хочете спати просто на піску?

Др. Припхан трохи скривився.

— Я думаю, що це з Райса говорить випитий ром. Та навіть, коли б тут якась змійка й була, то сплячого вона не зачепить.

— Я відтоді купив собі чінчоро. У ньому спати спокійно — сказав Райс.

Закуривши останні цигарки, ми порозходилися по своїх ліжках. Др. Припхан, не дивлячись на балачки Райса, постелив собі на пі-

сок ковдру, закрився другою: "Та це, панство, м'якше, як у перинах".

Трохи скорчившись, ми з Ковалем розляглися на сідалах його авта. Тіло лежало зовсім вигідно, але ноги звисали вниз. Дарма, що нас кусали комарі, ми швидко заснули... Втома, випитий ром і ритмічний, успляючий плескіт моря нас швидко перенесли в обійми Морфея... Якщо й були якісь каскабелі, то ми їх не бачили й не чули...

Прокинулись на зорі... Аж дух захопило від насолоди... Немов на якомусь острові південного моря — Гаїті, Вайкікі... Глибоко-ультрамаринова синя бухта, праворуч і ліворуч оточена великими лісистими горами, на яких часто-густо сяють залотисті плями квітучих арагваней і біліють констеляції франгіпанів... При вході до бухти (затоки) гострим зубом на фоні неба височить скеля, на якій видніється маленький маяк... Праворуч, видно побудований за Гомеса, мол... Ліворуч від нас до моря догливає річка... В ній купаються чорні, як смола, і голі, як Адам, чотири негри... Зі всіх боків величезні кокосові пальми, великі, ще зелені овочі вистають високо під самим листям... Зараз вони повні свіжого смачного соку. Один лежить якраз коло ніг. Я зрубую його вершок і з насолодою п'ю цей відсвіжуючий "хуго де коко". На вже гарячому від сонця піску росте безконечний шерг де-

рев з безліччю коріння, що, як гадюки, сплелися в найрізноманітніших примарливих комбінаціях над землею. Це морський виноград, “ува де пляжа”, а за устям річки видно врак чилійського шкунера “Качапоаль”. Перед 12 роками цей трьохмачтовий корабель в’їхав у мілину, де він стоїть і досьогодні. Його ніс з білою різьбленою статуєю панни, високо стирчить з води. Дві мачти з мотузами — улюблене сідало всіляких водяних птахів, включно з великими чорними пеліканами “алькатросес”. Ластівки влітають і вилітають з його круглих вікон, а всередині — під водою — напевне живе всіляка морська нечисть, включно з величезними восьминогами (спрути). Цей понурий силуєт захоплює і так уже романтично настроєну душу і кидає уяву століття назад, у часи, коли Караїбське море було батьківщиною піратів... Славні імена відомих флібустерів, як капітан Морган, Кід та інші вириваються у пам’яті... “Острів із закопаними скарбами” Стівенсона, романи Саббатіні з героїським Капітаном Блюдом — вся ця епоха могла відігратися тут, і фільмовий режисер не міг би бажати кращого місця для своїх “екстерієрів”... Та з цих барвних мрій мене неделікатно будить Райс:

— Ану, панство! Одні по воду, другий — розкладати вогонь... Час снідати та до праці братися!...

Скромненько поснідавши, беремо наше рибальське знаряддя та йдемо на лівий берег затоки, куди нас веде Райс, що бував уже тут не раз. Я вперше пробую підморське полювання на риби, той спорт, що американці звуть “гоггліні”.

— Ви ще ніколи не спускалися під воду з відчиненими очима? — питає Райс. — Ну, то ходім до того кута затоки. Там, під водою, коралеві скелі (арресіфе)). Коли зануритесь, то побачите таке, чого ніколи не забудете!

Ідемо здовж пляжу, перебрєдаючи холодну воду річки, що вливається до моря, перебираємося через заплутане коріння “Ува де пляжа”. Під ними сидять величезні синьо-сірі земляні краби, що, як періскопами, слідкують за нами своїми очима.

Дійшли до того місця, куди нас вів Райс і зачали одягати на себе знаряддя для підводного полювання. Довгі гумові, подібні до ніг жаби поплавки, гумові рукавиці, пояс з гострим ножем (на всякий випадок, певне, якби довелося здібати акулу, то він багато не поміг би, але якось він додає почуття безпеки). На голову надягається маску зі скла, яка щільно закриває ніс і очі. На березі можна дихати ротом, а під водою — взагалі не радиться дихати. А до рук берете довгий пістолет-гарпун. Коли натиснути курок, то з величезною силою вилітає стріла, тягнучи за собою мотуз та

встріяє в тіло наміченої жертви. Я на перший раз беру тільки маску і відпливши від берега — поринаю... І дійсно: перед очима відкривається новий, небачений фантастичний світ... Цілі скелі дуже подібних до грибів-лисичок коралів — червоних, оранжевих, білих... Вони ростуть поверхами, один над одним, десь у глибині під ними темні, страшні діри, але на глибині 1 — 2 м. відобрається казка підводного царства... Яскраво оранжево-червоні анемони ворухать у всі боки своїми хапалами, величезні морські зорі ліниво рухаються по трохи ховзкій поверхні коралів, чорно-фіялкові морські їжаки сердито настовбурчили свої довгі гострі терни і тільки ждуть нагоди, щоб боляче шпигнути того, хто близько до них підпливе... І риби, риби, риби... Усіх форм, усіх барв, усіх розмірів, які собі можна тільки уявити найбуйнішою фантазією. Дурні, дупоки, майже плоскі качани підпливають до самого скла маски та дивляться вперто й нерухомо; вони обарвлені як зебри — яскраво-жовті та чорні полоси... Невеличка рибка темно-фіялкового кольору, з ярко-туркусовими плямками і жовтими поплавками... Ось морське шило — довга, як гадюка, риба з гострою головою, а ось пливе щось велике, червоне... Бог знає, що воно таке... І я, відчуваючи, що повітря вже в легенях не вистає, випливаю на поверхню та набираю повітря. Ще і ще спус-

каюся у цю казку — все нові види, нові барви. Червоні Парго, величезні Мери сапо, пестрі... Ізабелли. Бачу те саме захоплення на обличчях усіх, крім д-ра Припхана. Він підплив близько до колонії їжаків, і вони загнали йому в ногу з 30 тернів. Вони зразу під шкірою відломлюються та палять, як кропива. Витягнути глибоко засаджені вістря неможливо. Доводиться чекати, поки вони самі не вигниють. Зрозуміло, що на обличчі д-ра Припхана ніякого ентузіазму не помітно.

Райс тимчасом витягнув з-під коралевих скель величезну лянгусту, і ми якось одразу почали відчувати сильний голод. Повернули до наших авт, і незабаром уже горів вогонь. Поставили котел з водою для лянгуст.

— Та воно було б непогано накидати туди ще риби, вийде чудесне "єрвідо де пескадо" — зауважив доктор.

— Так, але ми всі так любувалися красою підводного царства, що про властиве полювання й не думали!

— Рибка б не завадила, але як нема то нема...

— Подождіть, там, коло молу, живуть рибалки — сказав Ден — Проскочимо туди на джипі і спробуємо дістати в них. Хто їде зі мною?

Я сів з ним на джип, сунув гаманець до кишені, і за 10 хвилин ми підїхали до малень-

кої, збитої з бамбукових палів та обмашеної глиною, хатинки. На наш оклик вийшли два старенькі, поморщені як печене яблучко, брунатні тубільці.

— Буенос діас!

— Буена пуес, сеніорес!

Ми пояснили, чого хочемо. Старий почувся.

— Та в нас майже нічого немає. Тут гаряче, риба довго не тримається. Ми якраз наловили собі трохи на обід і трохи лишили на вечерю!

— Але кабажерос голодні. Дай їм те, що в нас є — штовхнула його стара. — Ти потім на вечерю наловиш. Иди, Мігуеліто, апура те пуес!

Старий пішов і за хвилину виніс із хати загорнену в газету дрібну рибу.

— От дякуємо. Скільки ж ми вам винні?

Старі переглянулися.

— Кієн сабе? Дайте 2 болівари й буде з нас.

Витягнув я свій гаманець — от халепа! Гроші висипалися до кишені одягу і в ньому ледве знайшов 1 болівар та дві лочі.

— Більше не маю.

— Та нічого, сентор! Ви голодні. А ми хоч і побрес, та ми є амігос де тодос. Другий раз приїдете сюди то нам доплатите. Важан се кон Діос і буен провечо.

Почуваючи себе трохи ніяково, ми подякували, і сівши в джип, поїхали назад. Вода в кітлі вже кипіла і до неї полетіла лянгуста і риби наших пескадорес. Сіль і перець. Райс привіз із собою в торбині моркву, картоплю... Незабаром ми сиділи та їли пресмачну (а може так нам здавалося) рибну юшку, обережно випльовуючи кісточки, а на друге — ароматичну лянгусту з привезеним у консерві майонезом.

— Від перцю пити хочеться — зауважив Ден. От, Пепсі-коля не догадалися купити.

— Зараз собі порадимо. Тут є щось краще за Пепсі-коля, — сказав досвідчений у подорожах Райс. Задовольючи смачним рожевим м'ясом наш голод, ми й не зауважили, що нас розглядали жадібними очима двох і чотириногих тубільці. Довкола нас сиділо 6 — 7 псів і з тугою в очах сподівалися, що їм щось перепадє від нашого фестину. Я глянув на них і аж здригнувся: я в своєму житті не бачив нічого більш виголодного й нещасного.

Це були живі, ходячі кістяки, ще й до того в болячках. Одна рижа сука сиділа біля мене, і я ніколи не бачив у пса таких очей: майже білих, з білими віями, і весь біль світу був вкладений в них... Так дивиться хворий на туберкульозу за годину до своєї смерті. Ці величезні вибілілі сумні очі нагадували мені одну мою знайому, теж у останній стадії

туберкульози, так вона дивилася на живу веселу молодь, що реготалася довкола неї...

А трохи далі під кокосовою пальмою сиділо троє муринят і теж дивилися з усмішками, перешіптуючись, як "мусю" смачно обідали.

— Ей, чіко, — крикнув Райс — ану на рви нам трохи кокосів!

І негайно один із них, сміючись і показуючи свої білі зуби, як малпа швидко поліз на височезну кокосову пальму. За пару хвилин три тузини великих зелених горіхів посипалися на землю.

Райс кинув йому болівара, і взявши горіхи, кількома ударами мачети відрубав верхки; горіхи були наповнені прозорою рідиною.

Кожний з нас проробив ту ж саму процедуру, і свіжий, трохи солодкуватий сік кокоса швидко погасив жагу.

Решту обіду кинули псам. Я не витримав. Витягнув одну консерву корнед біфа, відкрив її й кинув їм м'ясо. Мовчки, тихо вони кинулися жерти...

Попиваючи каву й курячи цигарки, ми розляглися в тіні "ува де плажа", насолоджуючися сістю.

Незабутнє Туріямо... Перлина Караїбського моря... Скільки разів я туди їздив, милувався з висоти молу фантастичним світом морського дна, величезними, іноді аж двохметро-

вими рибами, полював на них з гарпуном, маючи деякий страх, що колись натраплю на тібурона (акулу). І завжди, знову й знову туди тягне, як п'яницю... Хочеться почути нічний срібний плескіт хвиль, перешіптування корон височезних пальм, бачити врак "піратського" шкунера, радужний світ коралевих рифів, і забути про столицю з її брязкотом, криком, галасом, поспіхом, несупокоем, хвилюванням, погонею за заробітком...

Вечоріє... Одягаємося. Повні сонця, морського повітря, ідемо назад. При виїзді з Туріямо спинаємося в маленькому глиняному ботікені, щоб узяти на дорогу пару пляшок Пепсі-коля. Здивовано дивлюся на полицю. Стоять пляшки з перфумами. Напис: Калуга. Звідки? Чому? Старий продавець не може пояснити. Авта їдуть далі. Ден звертає мою увагу на мотилів з породи морфо, що величезні, блискучі як перламутр, літають у темному повітрі. Та вже лінь вилазити з авта й ловити їх. Іншим разом.

Стає темно. Їзда пралісом ще більш фантастична. Відразу стає холодно. Якись зойки й крики чути з джунглів. Чи це крик нічних птахів, чи звірят — не знаю. Ми всі мовчимо... Втома і велич навколишньої природи не настраюють до балачок.

За дві години ми в Маракаїї. Вечеряємо в готелі "Амбасадор", що належить одному

польському емігрантові. Наступає остання частина подорожі через гори Льос Текасу до Каракас.

До скорого побачення, Туріямо. Хто в тебе побував раз, той приїздитиме ще й ще. І стає мені зрозумілою сила, що примусила Гогена покинути цивілізацію й оселитися на острові південного моря. Воно має чари, ваблячі, захоплюючі, такі, які мало Євшан-зілля. І я знаю, що я цілковито попав у тенеті цих чарів і що знову скоро повернуся...

Editorial Mykola Denysiuk
c. Curapaligüe 790
Buenos Aires, Argentina

Se terminó la impresión de
este libro el día 31 de Enero
de 1953 en los Talleres
Gráficos "Champion"
J. V. González 2375,
Buenos Aires

